

NEJVYŠŠÍ
SOUD
ČESKÉ
REPUBLIKY

XXVIII

ročník
2001

SBÍRKA SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ A STANOVISEK

VÝBĚR Z ROZHODNUTÍ Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu

OBSAH:

Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 13343/87 ve věci B versus Francie	2
Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 28249/95 ve věci Kreuz versus Polsko	21
Rejstřík k ročníku 2001	38

Orac

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

25. března 1992

VĚC B.

(Rozsudek ve věci B. versus Francie)

Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud“), přijímající své rozhodnutí podle ustanovení 51 Jednacího řádu Soudu na plenárním zasedání, které tvořili soudci J. Cremona, předseda, Thór Vilhjálmsson, D. Bindschedlerová–Robertová, F. Gölcüklü, F. Matscher, J. Pinheiro Farinha, L. – E. Pettiti, B. Walsh, R. Macdonald, C. Russo, R. Bernhardt, A. Spielmann, N. Valticos, S. K. Martens, E. Palmová, R. Pekkanen, A. N. Loizou, J. M. Morenilla, F. Bigi, Sir John Freeland, A. B. Baka a dále M. – A. Eissen, tajemník Soudu, a H. Petzold, zástupce tajemníka Soudu, po uzavřené poradě, která se konala ve dnech 27. září 1991 a 23. a 24. ledna 1992, posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Případ byl postoupen Soudu Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“) dne 12. listopadu 1990 v tříměsíční lhůtě stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Tomu předcházela stížnost (č. 13343/87) proti Francouzské republice předložená Komisi podle článku 25 slečnou B., francouzskou občankou, dne 28. září 1987.

Stěžovatelka (která bude v tomto rozsudku uváděna jako osoba ženského pohlaví, a to v souladu s jejím požadavkem) požádala Soud, aby neodhaloval její identitu.

Žádost Komise se opírala o články 44 a 48 a o prohlášení, jímž Francie uznala obligatorní pravomoc Soudu (článek 46). Účelem žádosti bylo získat rozhodnutí, zda skutkové okolnosti případu zakládají porušení závazků odpovědného státu, které pro něj vyplývají z článků 3 a 8 Úmluvy.

2. V odpovědi na dotaz učiněný v souladu s ustanovením 33 § 3 písm. d) Jednacího řádu Soudu stěžovatelka prohlásila, že si přeje zúčastnit se řízení, a určila svého právního zástupce (ustanovení 30).

3. Senát, který byl vytvořen, zahrnoval ex officio pana L. – E. Pettitiho, zvoleného soudce s francouzským občanstvím (článek 43 Úmluvy), a pana R. Ryssdala, předsedu Soudu (ustanovení 21 § 3 písm. b/ Jednacího řádu Soudu). Dne 22. listopadu 1990 za přítomnosti tajemníka Soudu vylosoval předseda jména dalších sedmi členů, jimiž se stali Thór Vilhjálmsson, Sir Vincent Evans, R. Macdonald, C. Russo, A. Spielmann, S. K. Martens a E. Palmová (článek 43 in fine Úmluvy a ustanovení 31 § 4 Jednacího řádu Soudu).

4. Pan Ryssdal se ujal funkce předsedy senátu (ustanovení 21 § 5 Jednacího řádu Soudu) a prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem francouzské vlády (dále jen „Vláda“), s delegátem Komise a s právním zástupcem stěžovatelky nezbytnost řízení v písemné formě (ustanovení 37 § 1 Jednacího řádu Soudu). V souladu s následným usnesením

obdržel tajemník Soudu vyjádření slečny B. dne 19. února 1991, vyjádření Vlády dne 21. února 1991 a písemné připomínky delegáta Komise dne 22. dubna 1991.

5. Po konzultacích prostřednictvím tajemníka Soudu s osobami, které budou vystupovat před Soudem, dne 4. března 1991 předseda rozhodl, že ústní jednání bude zahájeno dne 25. září 1991 (ustanovení 38 Jednacího řádu Soudu).

6. Dne 28. června 1991 se Senát rozhodl postoupit případ s okamžitou platností plenárnímu zasedání Soudu (ustanovení 51 Jednacího řádu Soudu).

7. Dne 19. července předložila vláda dodatečné připomínky a Komise vyhotovila spis o řízení, které před ní proběhlo, a to na žádost tajemníka Soudu, jednajícího podle instrukcí předsedy.

8. Veřejné jednání se uskutečnilo ve stanovený den v Paláci lidských práv ve Strasbourgu. Předsedal mu J. Cremona, místopředseda Soudu, který nahradil pana Ryssdala, který se nemohl zúčastnit dalšího projednávání případu (ustanovení 21 § 5, druhý odstavec, Jednacího řádu Soudu).

Před Soud předstoupili:

(a) za vládu J. – P. Puissochet, ředitel právního odboru Ministerstva zahraničních věcí, zástupce, P. Titium, magistrat, detašovaný k právnímu odboru Ministerstva zahraničních věcí, D. Ponsot, magistrat, detašovaný k odboru civilních záležitostí a pečeti Ministerstva spravedlnosti, poradci;

(b) za Komisi J. Liddyová, delegátka;

(c) za stěžovatelku A. Lyon–Caen, F. Fabianová, F. Thiriez, všichni advokáti při Státní radě a při Kasačním soudu, A. Sevauxová, advokátka, poradci.

Soud vyslechl přednesy pana Puissocheta za vládu, paní Liddyové za Komisi a pana Lyon–Caena a paní Fabianové za stěžovatelku, jakož i jejich odpovědi na otázky.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Zvláštní okolnosti případu

9. Stěžovatelka, která je francouzskou občankou, se narodila v Sidi Bel Abbes v Alžírsku a byla zaregistrována v civilní matrice jako osoba mužského pohlaví s rodnými jmény Norbert Antoine.

A. Geneze případu

10. Slečna B., nejstarší z pěti dětí, se začala chovat jako ženská bytost od velmi útlého věku. Její bratři a sestry ji pokládali za dívku a údajně měla potíže se přizpůsobit školnímu prostředí založenému na principu segregace. Vojenskou službu absolvovala v Alžírsku jako muž, přičemž v této době její chování bylo výrazně homosexuální.

Poté, co pět let strávila výukou čtení a psaní mladých lidí z Kabylie, opustila v roce 1963 Alžírsko a usadila se v Paříži, kde pracovala pod pseudonymem v kabaretu.

11. V úzkostech vyvolaných jejím ženským založením trpěla záchvaty duševních depresí až do roku 1967, kdy byla na měsíc hospitalizována. Lékař, který ji ošetřoval od roku 1963, shledal u ní hypotrofii mužských genitálií a předepsal jí feminizační hormonovou terapii, která u ní měla za následek vývin poprsí a feminizaci jejího vzhledu. Stěžovatelka se čas od času oblékala do ženských šatů. V roce 1972 se podrobila v Maroku chirurgickému zákroku, spočívajícímu v odebrání vnějších pohlavních orgánů a ve vytvoření vaginální dutiny (viz níže odstavec 18).

12. V současné době žije slečna B. s mužem, s nímž se setkala krátce před svou operací a kterého neprodleně informovala o své situaci. Již nevystupuje na scéně a údajně nemůže nalézt zaměstnání pro nepřátelské reakce, které vyvolává a které musí snášet.

B. Řízení iniciovaná stěžovatelkou

1. Před soudem „tribunal de grande instance“ v Libourne

13. Slečna B. si přála provdat se za svého přítele, proto zahájila řízení proti veřejnému prokurátorovi v Libourne dne 18. dubna 1978, přičemž od soudu požadovala, „aby konstatoval, že ačkoli byla v civilní matrice zaregistrována jako osoba mužského pohlaví, je ve skutečnosti ženského založení; aby prohlásil, že je ženského pohlaví; aby nařídil změnu jejího rodného listu; aby prohlásil, že bude od nynějška užívat rodných jmen Lyne Antoinette.“

14. Dne 22. listopadu 1979 zamítl soud „tribunal de grande instance“ v Libourne její žalobu z následujících důvodů:

„... Jelikož ze zpráv znalců je jasné a navíc nebylo zpochybněno, že (B.), řádně zaregistrován při narození jako osoba mužského pohlaví, se vyvíjel směrem k ženské morfologii, vzezření a chování zjevně z důvodů congenitální hypogenese ... a psychologických tendencí následujících po hormonální léčbě a chirurgických zákrocích;

jelikož se takto jeví, že změna pohlaví byla záměrně získána umělou procedurou;

jelikož žádosti Norberta (B.) nelze vyhovět, aniž by byl zpochybněn princip nezměnitelnosti statusu jednotlivce; ...“

2. Před Odvolacím soudem v Bordeaux

15. Stěžovatelka se odvolala, avšak dne 30. května 1985 Odvolací soud v Bordeaux potvrdil rozsudek soudu nižší instance. Soud inter alia uvedl:

„ ... navzdory tvrzení pana B., jeho současný stav není výsledkem nezvratných a vrozených faktorů existujících před operací, ani chirurgického zásahu vyžadovaného terapeutickou nutností a ani nelze mít za to, že léčba dobrovolně podstoupená (panem B.) vedla k odhalení jeho skrytého skutečného pohlaví, avšak naopak to svědčí o jeho svévolném záměru, aniž by byla vyzkoušena jiná léčba a aniž by operace byly nezbytné pro biologický vývoj (pana B.). ... “

3. Před Kasačním soudem

16. Slečna B. se odvolala ke Kasačnímu soudu. Její jediný odvolací důvod zněl následovně: „Toto odvolání vytýká napadenému rozsudku, že zamítl stěžovatelce žádost o změnu civilního statusu:

z důvodů, že, nehledě na princip nezměnitelnosti statusu jednotlivce, je změna možná v těch případech, «kdy si to vyžaduje nezvratná nutnost», což může být v případě skutečných transsexuálů, takováto změna musí být schválena pouze po dlouhém období pozorování a reflexe předcházejícím operačnímu stadiu, během nichž kvalifikovaný lékařský tým může «postupně dospět k závěru, že situace je skutečná a nezvratná»;

že v daném případě «nebyla použita žádná forma psychologické nebo psychiatrické léčby»;

že «první lékař, který předepsal hormonovou léčbu, nečinil průtahy při pozorování, nebyla dána žádná záruka takového pozorování před tím, než byl chirurgický zákrok proveden v zahraničí»;

že «zjevná změna pohlaví byla vyvolána pouhým záměrem (pana B.) a je jasné, že dokonce po hormonální léčbě a chirurgickém zákroku vykazuje (pan B.) stále znaky mužského pohlaví, jehož vnější zjev byl změněn díky kosmetické plastické chirurgii»;

že tudíž aniž by vedla k «odhalení jeho skutečného skrytého pohlaví», léčba, kterou podstoupil, svědčí o «jeho svévolném záměru bez vyzkoušení jiné léčby a aniž by operace byly nezbytné pro biologický vývoj pana (B.)» ...;

jelikož sexuální identita, která je základním právem jednotlivce, je složena nejen z biologických, nýbrž i z psychologických komponentů;

že při posuzování chirurgických zákroků podstoupených transsexuálem za účelem uvést svou anatomií do souladu se svou bytostí jako neoperativních pouze proto, že si stále zachoval své mužské genetické a chromosomové charakteristiky, a při neprovedení jakéhokoli výzkumu jeho kontradiktorní psychologické historie, výzkumu, kterému zabránila nejen absence psychotherapie pacienta před operací, máje na vědomí znalecký posudek předložený soudu, odvolací soud zbavil své rozhodnutí jakéhokoli právního základu s přihlédnutím k článku 99 občanského zákoníku. ...“

Dodatečné podání stěžovatelky začínalo následujícím „úvodem“:

„Kasační soud má nyní čerstvou příležitost umožnit transsexuálům normální život tím, že jim umožní změnu jejich civilního statusu. Řešení je právně možné od okamžiku, kdy Evropská komise pro lidská práva prohlásila sexuální identitu za základní právo jednotlivce. Z lidského hlediska je nezbytné, aby lidé, kteří nejsou z hlediska medicíny perversní, avšak jsou pouhými oběťmi aberace přírody, byli už konečně schopni žít v souladu se sebou samými a s celou společností.“

Podání rovněž obsahovalo argument vztahující se k Úmluvě:

„VI. V evropském právním systému byl tento argument (akceptování práva transsexuála na uznání jeho skutečné identity) zcela akceptován, čímž doplňuje chybějící francouzské zákonné ustanovení o této otázce.

			<i>Právo ve Vaší knihovně Zákon na Vaší straně</i>	Orac hledej na straně 12

Evropská komise pro lidská práva, když byla požádána transsexuálem, jehož stížnost byla zamítnuta konečným rozsudkem Odvolacího soudu v Bruselu, konstatovala, že odmítnutím vzít v úvahu změny, k nimž došlo zákonným způsobem, Belgie nerespektovala právo stěžovatele na soukromý život ve smyslu článku 8 § 1 Evropské úmluvy o lidských právech; a že odmítnutím vzít v úvahu «jeho sexuální identitu vyplývající z jeho změny fyzické formy, jeho fyzické vze-
řízení a jeho sociální roli ... Belgie jednala se stěžovatelem jako s dvojnásobnou bytostí, jako se zjevením» ...

Toto vyplývá ze zprávy ze dne 1. března 1979, která uznává, že sexuální identita je zá-
kladním právem jednotlivce.

Francie se k tomu výslovně přihlásila vydáním prohlášení uznávajícího právo individuální
stížnosti k Evropské komisi pro lidská práva ...“

17. Odvolání bylo zamítnuto Prvním civilním senátem Kasačního soudu dne 31. března
1987 z následujících důvodů:

„Jelikož podle nálezů soudu nižší instance Norbert (B.) podal žádost u soudu «tribunal de
grande instance» za účelem, aby prohlásil, že je ženského pohlaví, že jeho rodný list by měl být
v důsledku toho změněn, a aby byl od tohoto okamžiku oprávněn užívat rodná jména Lyne Antoi-
nette; jelikož jeho žádost byla zamítnuta formou potvrzení rozsudku napadeného odvoláním;

jelikož si Norbert (B.) stěžuje, že Odvolací soud v Bordeaux (30. května 1985) takto roz-
hodl navzdory skutečnosti, že sexuální identita je složena nejen z biologických, nýbrž i z psy-
chologických komponentů, takže přijetí rozhodnutí bez provedení výzkumu jeho psycholog-
ické historie je zbavilo jakéhokoli právního základu;

jelikož však soud druhé instance shledal, že dokonce i po hormonální léčbě a chirurgic-
kém zákroku, který podstoupil, Norbert (B.) i nadále vykazoval znaky osoby mužského
pohlaví;

jelikož konstatoval, že navzdory tvrzením zainteresované osoby není její současný stav vý-
sledkem prvků existujících před operací a chirurgickým zákrokem vyžadovaným terapeutickou
nezbytností, avšak svědčí o svévolném záměru na straně dotčené osoby;

jelikož soud tak ospravedlnil své zákonné rozhodnutí;

jelikož odvolací důvod nelze akceptovat; ...“

(Bulletin des arrêts de la Cour de cassation, chambres civiles /Bull.civ./ I, 1987, č. 116,
str. 87).

II. Relevantní vnitrostátní právo a praxe

A. Léčba

18. Nevyžadují se žádné právní formality nebo povolení pro hormonální léčbu nebo chi-
rurgické zákroky, jejichž účelem je dát transsexuálům vnější znaky pohlaví, k němuž si přejí
náležet. Ve Francii bylo možné provádět chirurgické zákroky od roku 1979 pod lékařským
dohledem; předtím se prováděly v zahraničí. Ze strany Národní rady lékařské asociace nejsou
námitky a náklady některých z těchto operací jsou hrazeny službou sociálního zabezpečení.
Osoby, které se dopustí úmyslného útoku na fyzickou integritu lidské bytosti, jsou trestně
odpovědné stejně jako jejich spolupachatelé, avšak ačkoli existuje možnost postihu, existují
výjimečné případy v oblasti transsexualismu.

B. Civilní status

19. Události, které nastanou v průběhu života jednotlivce a mají vliv na jeho status, jsou podnětem k marginálním záznamům v listě narození nebo se přepisují do osvědčení: uznání nemanželského dítěte (článek 62 občanského zákoníku), osvojení (článek 354), sňatek (článek 75), rozvod (článek 1082 nového zákoníku o civilním řízení) a úmrtí (článek 79 občanského zákoníku). Matrikáři jsou povinni ponechat dostatek místa pro tyto účely (část 3 Dekretu č. 62–921 ze dne 3. srpna 1962, jímž se mění různé úpravy týkající se civilního statusu).

I. Přístup k dokumentům o civilním statusu

20. Podle prvního paragrafu části 8 Dekretu ze dne 3. srpna 1962:

„Do matrik, které nejsou starší než sto let, mohou přímo nahlížet pouze státní úředníci k tomu pověřeni a osoby s písemným povolením veřejného prokurátora.“

21. Nicméně „veřejnoprávní povaha dokumentů o civilním statusu je zajištěna vystavením úplných kopií nebo výpisů“ (táž část, druhý paragraf).

Úplné kopie listu narození mohou být vystavovány pouze dotčeným osobám, jejich předkům nebo potomkům, jejich manželům či manželkám, jejich právním zástupcům, veřejnému prokurátorovi nebo kterékoli osobě jím zmocněné (část 9, první a třetí paragraf). Nicméně každá osoba může získat výpis z rodného listu třetí osoby (sekce 10).

Informace uvedená na výpisu z listu narození podléhá určitým omezením. Tak v případě nezrušitelného osvojení nesmí takovýto výpis obsahovat žádné údaje o nařízení osvojení ani o přírodních rodičích (část 12).

Kromě toho Dekret ze dne 26. září 1953 o zjednodušení administrativních formalit stanoví, že v případech řízení a vyšetřování prováděných veřejnými orgány, službami a úřady nebo zařízeními, organizacemi či institucemi nemocenského pojištění pod státním dozorem budou výpisy z dokumentů o civilním statusu nahrazeny vystavením osvědčení o civilním statusu. V takovémto osvědčení se neuvádí pohlaví.

2. Oprava v dokumentu o civilním statusu a změna rodných jmen

(a) Zákonná ustanovení

22. Opravy v dokumentech o civilním statusu upravují tato ustanovení:

Článek 57 občanského zákoníku

„V rodném listu se uvádí den, čas a místo narození, pohlaví dítěte a daná rodná jména, rodná jména, příjmení, věk, povolání a adresy otce a matky, a je-li to třeba, též osob oznamujících narození. Jestliže otec či matka nemanželského dítěte nebo oba z nich nejsou oznámeni matrikáři, neučiní se o této skutečnosti v matrice žádný záznam.“

Jestliže se vystavené osvědčení týká nemanželského dítěte, vyrozumí o tom matrikář během jednoho měsíce soudce soudu „tribunal de instance“ s působností pro obvod narození dítěte. Rodná jména dítěte uvedená v jeho rodném listě mohou být v případě právního zájmu změněna nařízením soudu „tribunal de grande instance“ vydaným na základě žádosti dítěte nebo bě-

hem jeho neplnoletosti na základě žádosti jeho právního zástupce. Nařízení bude vydáno a publikováno za podmínek stanovených v článcích 99 a 101 tohoto zákoníku. Rovněž může být takto nařízeno připojení dalších rodných jmen.“

Článek 99 občanského zákoníku (ve znění Dekretu č. 81–500 ze dne 12. května 1981)

„Opravu dokumentů o civilním statusu nařizuje předseda soudu. Opravu nebo deklaratorní či doplňující rozsudky týkající se dokumentů o civilním statusu nařizuje soud. Žádost o opravu může podat kterákoli dotčená osoba nebo veřejný prokurátor; ten je povinen jednat ex officio, dojde-li k omylu či opomenutí týkajícímu se podstatného údaje v dokumentu nebo v rozhodnutí o něm. Veřejný prokurátor při výkonu své místní pravomoci může provádět administrativní opravy pouze u materiálních omylů či opomenutí v dokumentech o civilním statusu; za tímto účelem vydá příslušné pokyny přímo osobám spravujícím matriky.“

Část I zákona ze 6. fructidoru roku II

„Žádný občan nesmí nést jiné příjmení nebo rodné jméno kromě těch, která jsou uvedena v jeho rodném listu; osoby, které se jich vzdaly, jsou povinny je převzít zpět.“

(b) Judikatura

23. Velký počet francouzských soudů („tribune de grande instance“ – T. G. I.) a odvolacích soudů (C. A.) akceptoval žádosti o změnu zápisů v matrikách, týkajících se pohlaví a rodných jmen (viz inter alia T. G. I. Amiens, 4. 3. 1981; Angoulême, 18. 1. 1984; Créteil, 22. 10. 1981; Lyon, 31. 1. 1986; Montpellier, 6. 5. 1985; Nanterre, 16. 10. 1980 a 21. 4. 1983; Niort, 5. 1. 1983; Paříž, 24. 11. 1981, 16. 11. 1982, 9. 7. 1985 a 30. 11. 1988; Périgueux, 10. 9. 1991; Saint–Etienne, 11. 7. 1979; Strasbourg, 20. 11. 1990; Thionville, 28. 5. 1986; Toulouse, 25. 5. 1978; C. A. Agen, 2. 2. 1983; Colmar, 15. 5. 1991 a 30. 10. 1991; Nîmes, 2. 7. 1984; Paříž, 22. 10. 1987; Toulouse, 10. 9. 1991; Versaillies, 21. 11. 1984) nebo týkajících se pouze rodných jmen (T. G. I. Lyon, 9. 11. 1990; Metz, 6. 6. 1991; Paříž, 30. 5. 1990; Saint–Etienne, 26. 3. 1980; C. A. Bordeaux, 18. 3. 1991). Některá z těchto rozhodnutí upřesňují, že změna civilního statusu nebude mít zpětný účinek, aby tak nebyly dotčeny dřívější právní akty nebo situace. Velká většina z nich se stala konečnou a závaznou, protože úřad prokurátora nepoužil svého práva na odvolání.

Některé soudy však přijaly opačná rozhodnutí (viz inter alia T. G. I. Bobigny, 18. 9. 1990; Paříž, 7. 12. 1982; C. A. Bordeaux, 13. 6. 1972 a 5. 3. 1987; Lyon, 19. 11. 1987; Nancy, 5. 4. 1973, 13. 4. 1977 a 22. 4. 1982; Nîmes, 10. 3. 1986, 7. 5. 1987 a 2. 7. 1987; Rouen, 8. 10. 1986 a 26. 10. 1988).

24. Kasační soud měl příležitost učinit k této otázce rozhodnutí asi dvanáctkrát v období od roku 1975 do 31. května 1990.

Ve dvou rozsudcích ze dne 16. prosince 1975 (Bull.civ. I, č. 374, str. 312 a č. 376, str. 313; Recueil Dalloz Sirey /D. S./ 1976, str. 397, list Lindon; Juris–Classeur périodique /J. C. P./ 1976, II, 18503, list Peneau) vyloučil jakoukoli možnost vzít v úvahu změnu sexuálních atributů následující po hormonální léčbě a chirurgickém zákroku, kterým se dotčená osoba podrobila dobrovolně (první rozsudek), avšak uvedl, že soudy mají vzít v úvahu nechtěné morfologické

změny následující po zákrocích v koncentračním táboře během druhé světové války (druhý rozsudek). Dne 30. listopadu 1983 (Bull.civ. I, č. 284, str. 253; D. S. 1984, str. 165, list Edelman; J. C. P. 1984, II, 20222, závěry generálního advokáta Sadona) zamítl Kasační soud odvolání, jež bylo podáno proti rozsudku zamítajícímu umožnit změnu pohlaví navzdory příznivé lékařské zprávě, protože „odvolací soud konstatoval, že navzdory operaci, kterou podstoupila, není Nadine V. mužského pohlaví.“

Další dva rozsudky vynesl Kasační soud ve dnech 3. a 31. března 1987 (Bull.civ. I, č. 79, str. 59 a č. 116, str. 87; D. S. 1987, str. 445, list Jourdain). Pozdější rozsudek má vztah k tomuto případu (viz výše odstavec 17). V dřívějším rozsudku musel soud rozhodnout o stavu transsexuála, který byl ženatý a byl otcem dítěte. I když uznal, že z genetického hlediska je stále mužem, přesto Odvolací soud v Nîmes nařídil dne 2. července 1984 opravu jeho rodného listu a změnu rodných jmen. Na základě odvolání úřadu prokurátora Kasační soud zrušil tento rozsudek s odůvodněním, že jeho skutková zjištění neprokazují, že se jedná o změnu pohlaví způsobenou faktory neodpovídajícími vůli dotčené osoby. Ve dnech 7. března 1988 (Bull.civ. I, č. 176, str. 122), 7. června 1988 (Gazette du Palais /G. P./, 7.–8. června 1989, jurisprudence, str. 4) a 10. května 1989 (Bull.civ. I, č. 189, str. 125) zamítl soud odvolání podaná transsexuály, kteří dobrovolně podstoupili pouze hormonální léčbu, a to s odůvodněním, že odvolací soud konstatoval, že léčba byla podstoupena dobrovolně a že mohl posoudit psychologické a sociální faktory, na něž bylo poukazováno, jako nepostačující. Dne 21. května 1990 vyřídil Kasační soud stejným způsobem čtyři odvolání (J. C. P. 1990, II, 21588, se zprávou pana Massipa a se závěry generální advokátky Flipové). Kasační soud zejména konstatoval, že „... transsexuálistus, i když je z hlediska medicíny uznáván, nelze pokládat za skutečnou změnu pohlaví, jelikož transsexuál, byť by i ztratil určité znaky svého původního pohlaví, nezískal tímto znaky pohlaví opačného ...“

Ve čtvrtém z těchto odvolání byl odvolací soud kritizován, že „již neprošetřil, zda při neopravení pohlaví neměla být alespoň umožněna požadovaná změna rodných jmen“. Odpověď Kasačního soudu byla taková, že stěžovatelka měla „u odvolacího soudu požádat pouze o změnu rodných jmen jako o důsledek změny pohlaví, již požadovala“ a že „neprokázala, že má legitimní zájem ve smyslu třetího paragrafu článku 57 občanského zákoníku na tom, aby její rodná jména byla změněna, i když změna pohlaví nebyla povolena“. Důvod odvolání byl proto zamítnut, jelikož nebyl uplatněn u soudu nižší instance.

C. Dokumenty

I. Administrativní dokumenty

(a) Průkazy totožnosti

25. V administrativních dokumentech vystavovaných fyzickým osobám, jakými jsou například tradiční národní průkazy totožnosti, pasy v klasickém stylu, řidičské průkazy, voličské průkazy, osvědčení o státním občanství, se pohlaví zpravidla neuvádí. Nicméně nové identifikační průkazy zpracováváné pomocí počítačů pohlaví uvádějí, aby bylo možné jednotlivce identifikovat strojově a aby bylo možné přihlídnout k rodným jménům, která jsou shodná pro obě pohlaví. Totéž platí pro pasy podle vzoru Evropského společenství, kterými jsou postupně nahrazovány „národní“ pasy.

(b) Číslo INSEE

26. Národní institut pro statistiku a ekonomické studie (Institut national de la statistique et des études économiques, INSEE) přiděluje každému číslo. První číslice tohoto čísla označuje pohlaví (1 pro mužské pohlaví, 2 pro ženské pohlaví). Číslo INSEE se používá v národním identifikačním rejstříku fyzických osob; orgány sociálního zabezpečení je používají s dodatkovými číslicemi pro každou pojištěnou osobu.

Právo používat toto číslo je upraveno zákonem č. 78–17 ze dne 6. ledna 1978, o zpracování dat, o spisech a o občanských svobodách. Podle části 8 tohoto zákona podléhá přístup k rejstříku za účelem zpracování dat včetně jmen schválení dekretem Státní rady (Conseil d'Etat), vydaným po konzultaci s Národní komisí pro zpracování dat a pro občanské svobody (Commission nationale de l'informatique et des libertés, CNIL). Dekret č. 82–103 ze dne 22. ledna 1982 týkající se zmíněného rejstříku stanoví, že „s výjimkou případů výslovně uvedených v zákoně nelze rejstříku užívat pro účely vyhledávání jednotlivců“ (část 7). Ve svém posudku z června 1981 podala CNIL širokou definici principů, jimiž se zamýšlí řídit při kontrole používání rejstříku a při registraci čísel do něho zanašovaných. Od té doby CNIL vydala doporučení proti použití čísla INSEE nebo zrušila jeho použití v řadě případů týkajících se inter alia zdaňování a veřejného školství. Na druhé straně CNIL schválila jeho použití pro kontrolu totožnosti jednotlivce v souvislosti s komputelizací trestního rejstříku a centrální evidence šeků Francouzské banky. Dekret ze dne 11. dubna 1985 rovněž zmocnil instituce sociálního zabezpečení k používání rejstříkového čísla. CNIL také povolila používání čísla jako prostředku korespondence s orgány sociálního zabezpečení v souvislosti s vydáváním různých předpisů vztahujících se k platům personálu.

2. Soukromé dokumenty

27. Neexistuje žádné zákonné ustanovení, které by ukládalo bankovním a poštovním institucím uvádět tituly „Madame“, „Mademoiselle“ nebo „Monsieur“ na šecích, avšak v praxi se tyto tituly obyčejně používají. Každý však může žádat, aby bylo užito pouze jeho příjmení a rodná jména.

28. Faktury musí obsahovat příjmení osob, jichž se týkají, avšak není nutné uvádět jejich pohlaví (část 3 nařízení č. 86–1243 ze dne 1. prosince 1986).

ŘÍZENÍ PŘED KOMISÍ

29. Ve své stížnosti ze dne 28. září 1987 adresované Komisi (č. 13343/87) si slečna B. stěžovala na to, že francouzské orgány zamítly uznat její skutečnou sexuální identitu a zejména že jí zamítly povolit požadovanou změnu civilního statusu. Odvolala se na články 3, 8 a 12 Úmluvy.

30. Komise prohlásila stížnost za přípustnou dne 13. února 1990, s výjimkou stížnosti odvolávající se na článek 12, což zamítla z důvodu nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy. Ve své zprávě ze dne 6. září 1990 (vypracované podle článku 31) vyjádřila názor, že došlo k porušení článku 8 (sedmáct hlasů proti jednomu), nikoli však článku 3 (patnáct hlasů proti třem).

KONEČNÉ NÁVRHY PŘEDLOŽENÉ SOUDU

31. V průběhu jednání vláda potvrdila své námitky uvedené v jejím podání. Vláda požádala Soud, aby zamítl stížnost s odůvodněním, že nebyly vyčerpány všechny vnitrostátní právní prostředky nápravy a že „kromě toho a na každý pád“ je podána opožděně (článek 26 Úmluvy) a, „čistě jako alternativu“, že je neodůvodněná.

32. Stěžovatelka ve svém podání požádala Soud, aby

„ – konstatoval, že Francie vůči ní porušila ustanovení článku 8 § 1 Úmluvy;

– uložil Francii vyplatit jí částku 1 000 000 francouzských franků (FRF) podle článku 50 Úmluvy a částku 35 000 FRF jako úhradu nákladů a výdajů, které musela vynaložit před Kasačním soudem a před Evropskou komisí a Soudem.“

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Otázky jurisdikce a přípustnosti, jež vyvstaly v daném případě

33. Podle článku 26 Úmluvy:

„Komise může posuzovat věc až po vyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí.“

Vláda vznesla dvě námitky k přípustnosti, přičemž argumentovala za prvé, že vnitrostátní právní prostředky nápravy nebyly vyčerpány, a za druhé, že stížnost byla podána opožděně.

A. K jurisdikci Soudu posoudit předběžné námitky vlády

34. Komise požádala Soud, aby je prohlásil za nepřipustné. Komise připomněla, že od vynesení rozsudku ve věci *De Wilde, Ooms a Versyp v. Belgie* dne 18. června 1971 (Serie A, č. 12, str. 29–30, §§ 47–52) Soud posuzoval předběžné námitky vznesené na základě čl. 26 a že je příležitostně akceptoval (rozsudek ve věci *Van Oosterwijck v. Belgie* ze dne 6. listopadu 1980, Serie A, č. 40, str. 5–31). Komise však poznamenala, že někteří soudci k této otázce uplatnili odlišná mínění jak v daném okamžiku (výše citovaný rozsudek ze dne 18. června 1971, str. 49–58), tak i v pozdějších případech (rozsudky ve věci *Brožicek v. Itálie* ze dne 19. prosince 1989, Serie A, č. 167, str. 23–28 a ve věci *Cardot v. Francie* ze dne 19. května 1991, Serie A, č. 200, str. 23–24).

Komise tvrdila, že judikatura Soudu k této otázce má dva důležité důsledky: učinila řízení před orgány Úmluvy složitějším a vytvořila další prvek nerovnosti mezi vládami a stěžovateli, jelikož tito se nemohou odvolat proti konstatování nepřipustnosti Komisí.

35. Stěžovatelka se k tomu nevyjádřila. Vláda prohlásila, že na svých námitkách trvá s ohledem na „jasný a konsistentní postoj“ Soudu k této otázce.

36. Soud posoudil zdůvodnění Komise, avšak neshledává za dané situace důvod, proč by měl opustit linii judikatury, která byla konstantně sledována po dobu více než dvaceti let a která byla promítnuta do velkého množství rozsudků. Soud zejména poznamenává, že předložene-

né argumenty jsou v podstatě shodné s argumenty předloženými Komisí v případech De Wilde, Ooms a Versyp (Serie B, č. 10, str. 209–213, 214 a 258–263), které nebyly akceptovány ve výše uvedeném rozsudku ze dne 18. června 1971. Soud proto má za to, že je příslušný k tomu, aby předběžné námítky Vlády posoudil.

B. K podstatě předběžných námitek Vlády

1. K nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy

37. Podle tvrzení Vlády se měla stěžovatelka odvolat na Úmluvu před soudy první instance a neměla tak učinit poprvé až ve svém odvolání ke Kasačnímu soudu. Jelikož byl tento její argument uplatněn až v takto pozdním stadiu, byl nepřipustný.

38. Stěžovatelka proti tomu namítla, že princip zákazu předkládat Kasačnímu soudu nové návrhy nepatří pro argumenty týkající se veřejného pořádku, pro právní aspekty nebo pro argumenty vyplývající z napadnutých rozhodnutí; kromě toho strany jsou oprávněny předkládat nové právní argumenty. Otázka, zda odůvodnění rozsudku Odvolacího soudu v Bordeaux odporuje Úmluvě, spadá do této kategorie.

39. Soud konstatuje shodně s Komisí, že stěžovatelka si v podstatě stěžovala na porušení jejího práva na respektování jejího soukromého života před soudem „tribunal de grande instance“ v Libourne a před Odvolacím soudem v Bordeaux (viz zejména, mutatis mutandis, rozsudek ve věci Guzzardi v. Itálie ze dne 6. listopadu 1980, Serie A, č. 39, str. 25–27, §§ 71–72). V oné době se nepochybně neodvolávala na Úmluvu, avšak výslovný odkaz na Úmluvu nebyl jediným možným prostředkem k dosažení cíle, který sledovala; existovala četná rozhodnutí nižších soudů, opírající se pouze o francouzské právo, která jí dávala naději, že může svůj případ vyhrát (viz výše odstavec 23). V tomto ohledu bylo její postavení odlišné od postavení pana Van Oosterwijcka (viz výše citovaný rozsudek, Serie A, č. 40, str. 16–17, §§ 33–34). Navíc Kasační soud neuvedl, že základ jejího odvolání je nepřipustný z důvodů nových skutečností, nýbrž je zamítl jako neodůvodněné (viz výše odstavec 17), jak slečna B. správně uvedla. Námítka nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy musí být tudíž zamítnuta.

2. K opožděnému podání stížnosti

40. Vláda alternativně uvedla, že stížnost byla podána opožděně. Podle jejího názoru se rozsudek Odvolacího soudu v Bordeaux opíral výlučně o faktické otázky, takže odvolání ke Kasačnímu soudu nemělo v žádném případě naději na úspěch. Šestiměsíční lhůta zmíněná v článku 26 in fine tudíž počala běžet dne 30. května 1985, což je datum uvedeného rozsudku, a stěžovatelka ji nedodržela.

			Odborné právnícké časopisy a sbírky z produkce NAKLADATELSTVÍ ORAC, s. r. o.	Orac hledej na straně 17

41. Oproti tomu zastávala slečna B. názor, že není možné a priori tvrdit, že odvolání bude neúčinné z uváděných důvodů, že nižší soudy rozhodovaly „o zvláštních skutečnostech“; Kasační soud byl oprávněn zkontrolovat správnost právních zásad aplikovaných odvolacím soudem, který odmítl vzít v úvahu změnu pohlaví.

42. Soud konstatuje, že stěžovatelka nastolila Kasačnímu soudu právní otázku vztahující se k článku 8 a opřela ji o názor Komise k případu Van Oosterwijk (Serie B, č. 36, str. 23 až 26, §§ 43–52). Kromě toho v oné době neexistovala konsistentní judikatura, která by předem ukazovala, že odvolání stěžovatelky je bezpředmětné. Odvolání ke Kasačnímu soudu je ostatně ve své podstatě jedním z prostředků, které je třeba vyčerpat, aby bylo vyhověno podmínkám stanoveným článkem 26. I když se bude předpokládat, že v daném případě bylo odvolání odsouzeno k neúspěchu, podání odvolání přesto nebylo marné. Mělo při nejmenším ten účinek, že počátek šestiměsíční lhůty byl posunut. Proto musí být námitka, že stížnost byla podána opožděně, zamítnuta.

II. K podstatě stížnosti

A. K namítanému porušení článku 8

43. Podle stěžovatelky bylo zamítnutí uznat její skutečnou sexuální identitu porušením článku 8 Úmluvy, který stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Stěžovatelka tvrdila, že nepovolením opravy údaje o jejím pohlaví v matrice a na jejích úředních průkazech totožnosti ji francouzské orgány nutily odhalovat intimní osobní informace vůči třetím stranám; dále pak tvrdila, že ve svém profesionálním životě narážela na velké potíže.

44. Soud především konstatuje, že pojem „respektování“ uvedený v článku 8 není zcela jasný. Tak je tomu zejména v případě, kdy se jedná o pozitivní závazky subsumované pod tento pojem, jako je tomu v daném případě (viz rozsudek ve věci Rees v. Spojené království ze dne 17. října 1986, Serie A, č. 106, str. 14, § 35 a rozsudek ve věci Cossey v. Spojené království ze dne 27. září 1990, Serie A, č. 184, str. 15, § 36), a že jeho požadavky jsou případ od případu značně proměnlivé podle aplikované praxe a podle situací ve smluvních státech. Při rozhodování o tom, zda takové závazky existují či neexistují, je třeba přihlídnout ke spravedlivé rovnováze, již je třeba docílit mezi obecným zájmem a zájmem jednotlivce (viz zejména výše zmíněný rozsudek ve věci Cossey, str. 15, § 37).

45. Slečna B. namítla, že není správné posuzovat její stížnost jako v podstatě identickou se stížnostmi pana Reese a slečny Cossey, které Soud již projednával dříve.

Za prvé stížnost spočívá na nových vědeckých, právních a sociálních elementech.

Za druhé v dané oblasti existuje podstatný rozdíl mezi Francií a Anglií s ohledem na jejich legislativu a přístup jejich státních orgánů. Aplikace těchto kritérií uvedených ve výše zmíněných rozsudcích ze 17. října 1986 a z 27. září 1990 by tudíž vedla k nálezům porušení Úmluvy Francií, jelikož francouzské právo, na rozdíl od anglického práva, neuznává vzezření, které transsexuálové legitimně získají. Stěžovatelka rovněž vyzvala Soud, aby rozšířil svou analýzu dále, než tomu bylo v obou výše citovaných případech. Vyslovila přání, aby Soud konstatoval, že smluvní stát porušuje článek 8, jestliže obecně popírá realitu psychosociálního pohlaví transsexuálů.

1. Vědecký, právní a sociální vývoj

46. (a) Ve svém rozsudku ve věci Cossey Soud prohlásil, že „nebyl informován o žádném výrazném vědeckém vývoji, k němuž by došlo“ od rozsudku ve věci Rees; „zejména že operace za účelem sexuální konverze nevede k získání všech biologických znaků opačného pohlaví“ (loc. cit., str. 16, § 40). Podle stěžovatelky se ukazuje, že věda přispěla dvěma novými elementy k diskusi ohledně kontrastu mezi vzezřením (změněné somatické pohlaví a vytvoření gonadálního pohlaví) a realitou (nezměněné chromosomální pohlaví, avšak opačné psychosociální pohlaví), pokud jde o pohlaví transsexuálů. Za prvé chromosomální kritérium není ničím neotřesitelným (případy osob s intra-abdominálními testiculy, tzv. testiculární feminizace, nebo osob s chromosomy XY navzdory jejich ženskému vzezření); za druhé současný výzkum ukazuje, že požití určitých látek v určitém stupni těhotenství nebo během prvních dnů života předurčuje transsexuální chování a že transsexualismus může být důsledkem chromosomové anomálie. Může tudíž existovat vedle psychologického také materiální vysvětlení tohoto jevu, což by znamenalo, že neexistuje žádná omluva pro to, aby bylo odmítáno vzít jej v úvahu v oblasti práva.

(b) Pokud jde o právní aspekty problému, poukázala slečna B. na odlišný názor soudce Martense, připojený k rozsudku ve věci Cossey (Serie A, č. 184, str. 35–36, § 5.5): rozdílnosti, které stále přetrvávají mezi členskými státy Rady Evropy, pokud jde o zaujetí postoje k transsexuálům (ibid., str. 16, § 40), jsou ve vzrůstající míře vyváženy vývojem legislativy a judikatury mnoha těchto států. To je podepřeno rezolucemi a doporučeními Shromáždění Rady Evropy a Evropského parlamentu.

(c) Na závěr stěžovatelka zdůraznila rychlost sociálních změn v evropských zemích a rozdílnost kultur reprezentovaných těmito zeměmi, které přijaly své zákony k postavení transsexuálů.

47. Vláda nepopřela, že věda ve dvacátém století, zejména pak v jeho třech posledních dekadách, učinila značný pokrok v oblasti používání sexuálních hormonů, jakož i v plastické a protetické chirurgii, a že otázka sexuální identity podléhá z hlediska medicíny stálému vývoji. Přesto si však transsexuálové ponechávají své chromosomální pohlaví; lze měnit pouze jejich vnější vzezření. Avšak právo by se mělo přidržovat reality. Kromě toho operace představující určitá nebezpečí by neměly být banalizovány.

Vnitrostátní zákony se rovněž vyvíjejí a mnohé z nich se již změnilo, avšak nové zákony takto přijaté neupravují identická řešení. Krátce řečeno, věci jsou ve stadiu nepřetržitého vývoje, a to jak z právního, tak z morálního a sociálního hlediska.

48. Soud má za to, že nelze popřít, že postoje se změnily, věda učinila pokrok a že problematice transsexualismu je přisuzován stále větší význam. Nicméně Soud poznamenává, že ve světle provedených relevantních studií a práce vykonané odborníky v této oblasti stále přetrvává určitá nejistota ohledně skutečné podstaty transsexualismu a že legitimita chirurgického zákroku v takovýchto případech je někdy zpochybňována. Právní situace, které jsou důsledkem, jsou navíc mimořádně složité: anatomické, biologické, psychologické a morální problémy ve spojení s transsexualismem a s jeho definicí; souhlas a další požadavky, jež musí být splněny před každou operací; podmínky, za nichž může být změna sexuální identity schválena (platnost, vědecké předpoklady a právní účinky přistoupení k chirurgickému zákroku, schopnost žít s novou sexuální identitou); mezinárodní aspekty (místo, kde se operace provádí); právní důsledky takovéto změny, retrospektivní či nikoli (oprava listin o civilním statusu); příležitost zvolit si odlišné rodné jméno; důvěrnost dokumentů a informací o této změně; důsledky rodinné povahy (právo uzavřít sňatek, osud existujícího manželství, vztah k dětem) a tak dále. Ohledně těchto různých aspektů dosud neexistuje dostatečně široký konsensus mezi členskými státy Rady Evropy, který by přesvědčil Soud, aby učinil opačné závěry, než jaké učinil v rozsudcích ve věci Rees a ve věci Cossey.

2. Rozdíl mezi francouzským a anglickým systémem

49. Stěžovatelka tvrdila, že osud transsexuálů se zdá být mnohem tvrdší ve Francii než v Anglii z celé řady hledisek. Komise vpodstatě s tímto názorem souhlasila.

50. Naopak podle názoru Vlády by se Soud v případě Francie neměl odchylovat od řešení přijatého v rozsudcích ve věci Rees a ve věci Cossey. Stěžovatelka se možná dostávala nepochybně ve svém každodenním životě do trapných situací, avšak ty nebyly natolik závažné, aby znamenaly porušení článku 8. Francouzské orgány v žádném případě neupřely transsexuálům právo vést svůj vlastní život tak, jak si přejí. Samotný příběh stěžovatelky je toho důkazem, když se jí podařilo procházet životem jako žena, přestože má civilní status muže. Kromě toho transsexuál, který si nepřál, aby se třetí osoby dozvěděly o jeho či jejím pohlaví, byl v podobné situaci, jako jsou osoby, které si přejí utajit jiné osobní informace (věk, příjem, adresu, atd.). Navíc, obecně vzato, rozsah volné úvahy povolený smluvním státním platí jak pro výběr kritérií pro uznání změny pohlaví, tak i pro výběr opatření pro případ zamítnutí jejího uznání.

51. Úvodem Soud konstatuje, že existují značné rozdílnosti mezi Francií a Anglií, pokud jde o jejich právní úpravu a praxi v oblasti civilního statusu, změny rodných jmen, užívání identifikačních průkazů, atd. (viz výše odstavce 19–22 a 25, aby tak bylo poukázáno na kontrast s odstavcem 40 výše uvedeného rozsudku ve věci Rees). Dále Soud bude zkoumat možné důsledky těchto rozdílností pro daný případ z hlediska Úmluvy.

(a) Civilní status

(i) Oprava dokumentů civilního statusu

52. Stěžovatelka shledala zamítnutí její žádosti o opravu rodného listu jako nejvíce odsouzenihodné, jelikož Francie se nemůže na rozdíl od Spojeného království dovolávat toho, že existují nějaké velké překážky spojené s platným systémem.

Soud konstatoval v souvislosti s anglickým systémem civilního statusu, že účelem rejstříků není definovat aktuální identitu jednotlivce, nýbrž zaznamenat historickou skutečnost, a že jejich veřejný charakter by učinil ochranu soukromého života iluzorní, jestliže by bylo možné činit následné změny či dodatky tohoto druhu (viz výše zmíněný rozsudek ve věci Rees, Serie A, č. 106, str. 17–18, § 42). Ve Francii tomu tak není. Rodné listy jsou koncipovány tak, že mohou být aktualizovány během celého života dotčené osoby (viz výše odstavec 19), takže by bylo zcela možné tam vložit odkaz na rozsudek, nařizující změnu původně zaznamenaného pohlaví. Navíc jedinými osobami, které k nim mají přístup, jsou veřejní úředníci zmocnění tak činit a osoby, které získaly povolení od veřejného prokurátora; jejich veřejný charakter je dán vystavováním úplných kopií nebo výpisů. Francie tudíž mohla vyhovět žádosti stěžovatelky, aniž by musela změnit legislativu; postačila by změna judikatury Kasačního soudu.

53. Podle názoru Vlády není francouzská judikatura v tomto ohledu ještě ustálená a právo se zdá být ve fázi přechodu.

54. Podle názoru Komise žádný z argumentů Vlády neuváděl, že Kasační soud by souhlasil s tím, aby změna pohlaví transsexuála byla zaznamenána v matrice. Kasační soud zamítl v daném případě odvolání s odůvodněním, že situace stěžovatelky vyplynula z její dobrovolné volby a nikoli ze skutečností, které existovaly před operací.

55. Soud především poznamenává, že nic by bylo nebránilo po vynesení rozsudku vložit do rodného listu slečny B. v té či oné formě poznámku, jejímž účelem by nebylo opravit omyl, nýbrž listinu aktualizovat takovým způsobem, aby odrážela současný stav stěžovatelky. Kromě toho četné soudy první instance i odvolací soudy již nařídily podobné vložky v případech jiných transsexuálů a úřad veřejného prokurátora se sotva kdy odvolal proti takovým rozhodnutím, jejichž převážná většina je již nyní konečná a závazná (viz výše odstavec 23). Kasační soud ve své judikatuře zaujal opačnou pozici, avšak to se mohlo změnit (viz výše odstavec 24). Je pravdou, že stěžovatelka podstoupila chirurgický zákrok v zahraničí, aniž by využila výhod všech lékařských a psychologických záruk, které jsou nyní ve Francii požadovány. Operace však zahrnovala nezvratné vzdání se externích znaků původního pohlaví slečny B. Soud má za to, že za okolností daného případu je manifestační rozhodnutí stěžovatelky faktorem, který je dostatečně výrazný pro to, aby byl vzat v úvahu, spolu s dalšími faktory, při odkazu na článek 8.

(ii) Změna rodných jmen

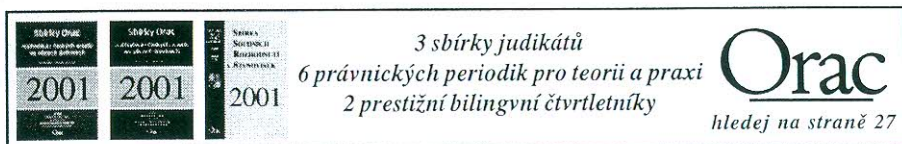
56. Stěžovatelka upozornila na to, že zákon ze 6. fructidoru roku II (viz výše odstavec 22) zakázal každému občanovi nést jiné příjmení nebo rodné jméno kromě těch, která jsou uvedena v jeho rodném listu. Z hlediska zákona bylo tudíž její rodné jméno Norbert; všechny její doklady o totožnosti (průkaz totožnosti, pas, voličská karta, atd.), její šekové knížky a její úřední korespondence (telefonní účty, daňová přiznání, atd.) nesly toto její jméno. Na rozdíl od Spojeného království nezávisela změna jejího rodného jména pouze na jejím přání; podle článku 57 občanského zákoníku podléhala soudnímu povolení a bylo třeba prokázat „legitimní zájem“, který by k ní opravňoval (viz výše odstavec 22). Slečna B. nevěděla o žádném rozhodnutí, které pokládalo transsexualismus za zdroj takového zájmu. V každém případě však soud „tribunal de grande instance“ v Libourne a Odvolací soud v Bordeaux jí odmítly možnost používat rodná jména Lyne Antoinette (viz výše odstavce 13–15). Ostatně status neformálně přijatých rodných jmen byl vysoce nejistý. Komise v podstatě souhlasila s tímto argumentem.

57. Vláda tvrdila, že k tomuto bodu naopak existuje rozsáhlá příznivá judikatura, podepřená úřady veřejných prokurátorů. Ta pouze požaduje, aby bylo zvoleno takové „neutrální“ rodné jméno, jako například Claude, Dominique nebo Camille; stěžovatelka však požadovala rodná jména, jež jsou výlučně ženská. Navíc mnoho lidí používá běžně neformálně přijatá rodná jména, která se liší od rodných jmen zaznamenaných v jejich rodném listu. Vláda však uznala, že takováto praxe nemá právní oporu.

58. Rozsudky, o nichž Vláda informovala Soud, skutečně svědčí o tom, že neuznání změny pohlaví nutně nebrání dotčené osobě v tom, aby získala nové rodné jméno, lépe odpovídající jeho nebo jejímu fyzickému vzezření (viz výše odstavec 23). Avšak tato judikatura nebyla ustálená v době, kdy soudy v Libourne a v Bordeaux vynesly svá rozhodnutí. Ve skutečnosti se zdá, že judikatura není ustálená dodnes, jelikož Kasační soud neměl zřejmě příležitost ji potvrdit. Navíc prostor, který judikatura otvírá, je velmi úzký, protože lze použít pouze některá neutrální rodná jména. Pokud jde o neformálně přijatá rodná jména, nemají žádný právní status. Závěrem tudíž Soud konstatuje, že zamítnutí možnosti stěžovatelce změnit rodné jméno tak, jak požadovala, je rovněž relevantním faktorem z hlediska článku 8.

(b) Dokumenty

59. (a) Stěžovatelka zdůraznila, že pohlaví se uvádí ve stále větším počtu dokumentů: výpisy z rodných listů, computerizované průkazy totožnosti, pasy Evropských společenství, atd. Transsexuálové proto nemohou překročit hranice, podstoupit kontrolu totožnosti nebo

3 sbírky judikátů
6 právnických periodik pro teorii a praxi
2 prestižní bilingvní čtvrtletníky

Orac
hledej na straně 27

provádět některou z mnoha transakcí denního života, u níž je nezbytný důkaz totožnosti, aniž by odhalili rozdílnost mezi jejich legálním a zjevným pohlavím.

(b) Podle stěžovatelky se pohlaví rovněž uvádělo ve všech dokumentech používajících identifikační číslo vystavené každému institutem INSEE (viz výše odstavec 26). Toto číslo se používalo systematicky ve vztazích mezi institucemi sociálního zabezpečení, zaměstnavateli a pojišťenci; objevovalo se proto na záznamech o zaplacených příspěvcích a na výplatních páskách. V důsledku toho nemohl žádný transsexuál skrývat svou situaci před potenciálním zaměstnavatelem a administrativním personálem zaměstnavatele; totéž platilo pro mnoho případů denního života, kdy bylo nezbytné prokazovat existenci a výši vlastního příjmu (uzavření nájmu, otevření bankovního účtu, žádost o úvěr, atd.). To vedlo k potížím při sociální a profesní integraci transsexuálů. Slečna B. byla toho sama údajně obětí. Číslo institutu INSEE rovněž používala Francouzská banka při vedení rejstříku ukradených a nekrytých šeků.

(c) V neposlední řadě narážela stěžovatelka na potíže každý den ve svém ekonomickém životě tím, že její faktury a šeky uváděly její původní pohlaví spolu s příjmením a rodnými jmény.

60. Komise v podstatě souhlasila s tvrzeními stěžovatelky. Podle jejího názoru trpěla stěžovatelka depresemi v důsledku průběžné nezbytnosti odhalovat informace ohledně svého soukromého života třetím osobám, což bylo příliš vážné, než aby se to dalo ospravedlnit respektováním práv jiných.

61. V úvodu své repliky Vláda uvedla, že osvědčení o civilním statusu a o francouzském občanství, řidičské průkazy, volební lístky a státní průkazy totožnosti tradičního typu pohlaví neuvádějí. Tak tomu ale bezpochyby není v případě pasů Evropského společenství, avšak jejich forma závisí na předpisech z Bruselu, takže se nejedná o požadavek stanovený Francií. Stěžovatelka fakticky nemohla požívat svobody pohybu nezávisle na své sexuální identitě, avšak některé případy, které uvedla, nejsou relevantní; například zpráva o dopravní nebo jiné nehodě nevyžaduje, aby v ní bylo uvedené pohlaví pojištěnce. Číslo INSEE bylo zavedeno po druhé světové válce pro demografické a statistické účely, načež se používalo pro identifikaci příjemců požitků francouzského sociálního pojištění. Sotva bylo někdy používáno jinak a nikdy se neobjevilo na průkazech totožnosti, pasech či jiných administrativních dokumentech. V každém případě státní orgány, jimž bylo sděleno, byly povinny je uchovat v tajnosti. Pokud se jedná o zaměstnavatele, potřebovali je znát, aby mohli platit svůj podíl na příspěvcích na sociální zabezpečení svých zaměstnanců.

V této souvislosti Vláda vyjádřila názor, že pokud slečna B. nemohla nalézt placenou práci kromě oblasti zábavy, pak pro to mohlo být mnoho důvodů vedle skutečnosti, že je transsexuálem. Mnozí transsexuálové vykonávají jiná stejně poctivá povolání. Navíc jakákoliv diskriminace na základě pohlaví či morálky dotčené osoby je trestným činem dle článku 416-1 trestního zákoníku. Žádný transsexuál se nikdy na tento článek neodvolával. Neexistoval ani žádný důvod nepožádat banky, aby tiskly na šeky pouze příjmení a rodná jména výstavce šeku bez zkratky titulu „M.“, „Mme“ nebo „Mlle“ (viz výše odstavec 27), přičemž banky ani neověřovaly, zda uvedená rodná jména jsou stejná s těmi, která jsou uvedena v matrice. Podobně se ve fakturách normálně neuvádělo zákazníkovo pohlaví nebo rodné jméno, ale pouze příjmení (viz výše odstavec 28). Transsexuálové tudíž měli prostředky k ochraně svého soukromí.

62. Soud není touto argumentací přesvědčen. Soud má shodně s Komisí za to, že nepřijemnosti, na něž si stěžovatelka v této oblasti stěžovala, dosahovaly dostatečného stupně závažnosti, aby byly vzaty na zřetel pro účely článku 8.

(c) Závěr

63. Soud dospívá k závěru, na základě výše uvedených faktorů, které odlišují tento případ od případů Rees a Cossey, a aniž by bylo nutné se zabývat dalšími argumenty stěžovatelky, že se stěžovatelka denně dostává do situace, která jako celek není slučitelná s řádným respektováním jejího soukromého života. V důsledku toho, i když se přihlídně k rozsahu volné úvahy státu, nebylo dosaženo spravedlivé rovnováhy, které je třeba docílit mezi obecným zájmem a zájmy jednotlivce (viz výše odstavec 44), takže zde došlo k porušení článku 8.

Zalovaný stát má na výběr několik prostředků, jak napravit tento stav. Není úkolem Soudu, aby uvedl, který z nich je nejvhodnější (viz inter alia rozsudek ve věci Marckx v. Belgie ze dne 13. června 1979, Serie A, č. 31, str. 25, § 58 a rozsudek ve věci Airey v. Irsko ze dne 9. října 1979, Serie A, č. 32, str. 15, § 26).

B. Údajné porušení článku 3

64. Před Komisí slečna B. rovněž tvrdila, že se s ní v souladu s právem zacházelo takovým způsobem, který byl nelidský a ponižující ve smyslu článku 3. Od té doby tuto svou stížnost neopakovala a Soud neshledává nezbytným zabývat se touto otázkou ze svého vlastního podnětu.

III. Stížnost podle článku 50

65. Podle článku 50:

„Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy, a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soudu přiznává v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

A. Škoda

66. Stěžovatelka zpočátku požadovala 1 000 000 FRF jako náhradu morální a hmotné škody, kterou utrpěla. Morální škoda vyplývala ze situace, jež jí byla vnucena francouzským právem; hmotná škoda vyplývala z problémů, na něž narážela ve svém denním životě, zejména kvůli tomu, že nikdy nemohla nalézt zaměstnání ze strachu, že bude odhalena její sexuální identita, jež byla uvedena v jejích dokumentech o civilním statusu.

Podle názoru Vlády stěžovatelka neprokázala, že by taková škoda existovala, a částka, kterou požaduje, je přemrštěná. Jestliže Soud shledá, že došlo k porušení článku 8, pak tento samotný rozsudek bude dostatečným zadostiučiněním.

Delegát Komise se k tomu nevyjádřil.

67. Soud má za to, že slečna B. utrpěla morální škodu v důsledku toho, že situace shledaná v tomto rozsudku odporovala Úmluvě. Při rozhodování na základě spravedlnosti, jak vyžaduje článek 50, Soud přiznává stěžovateli 100 000 FRF z tohoto titulu. Oproti tomu Soud zamítá její požadavek ohledně hmotné škody. Stěžovatelka byla zaměstnána po značnou dobu a ve Francii má mnoho transsexuálů zaměstnání. Její potíže při hledání práce vyplývající z odhalení jejího postavení, byť jsou reálné, nejsou tudíž nepřekonatelné.

B. Náklady a výdaje

68. Stěžovatelka rovněž požadovala 35 000 FRF jako náhradu nákladů a výdajů, které vynaložila před Kasačním soudem (10 000 FRF) a před orgány Úmluvy (25 000 FRF). Vláda přenechala Soudu, aby tento požadavek posoudil s ohledem na kritéria stanovená v jeho judikatuře. Delegát Komise se k tomu nevyjádřil.

69. Na základě těchto kritérií má Soud za to, že žalovaný stát je povinen nahradit stěžovatelce celou požadovanou částku.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. Potvrzuje šestnácti hlasy proti pěti, že je příslušný k tomu, aby posuzoval předběžné námítky Vlády;

2. Zamítá je jednohlasně;

3. Potvrzuje patnácti hlasy proti šesti, že byl porušen článek 8;

4. Potvrzuje jednomyslně, že není nutné se případem rovněž zabývat z hlediska článku 3;

5. Potvrzuje patnácti hlasy proti šesti, že žalovaný stát je povinen zaplatit stěžovatelce ve lhůtě tří měsíců 100 000 (sto tisíc) francouzských franků jako náhradu morální škody a 35 000 (třicet pět tisíc) francouzských franků jako náhradu nákladů a výdajů;

6. Zamítá jednomyslně zbývající část požadavku na spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášeno na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 25. března 1992.

Marc-André EISSEN
tajemník

John CREMONA
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

19. června 2001

VĚC KREUZ

(Rozsudek ve věci Kreuz versus Polsko)

Evropský soud pro lidská práva – První sekce (dále jen „Soud“) zasedající jako Senát, který tvořili soudci W. Thomassenová, předsedkyně, L. Ferrari Bravo, J. Makarczyk, R. Türmen, B. Zupančič, T. Pantiru, R. Maruste a dále T. L. Early, zástupce tajemníka Sekce, po uzavržené poradě Senátu, která se konala dne 10. října 2000 a 29. května 2001, posledně uvedené data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Případ byl postoupen Soudu Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“) dne 30. října 1999 v souladu s ustanoveními aplikovatelnými před vstupem v platnost Protokolu č. 11 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Tomu předcházelo podání stížnosti (č. 28249/95) proti Polské republice předložené Komisí podle bývalého článku 25 Úmluvy panem Henrykem Kreuzem (dále jen „stěžovatel“), který má dvojí – rakouské a polské – státní občanství, dne 10. května 1995.

2. Stěžovatel, jemuž byla poskytnuta právní pomoc, byl zastoupen panem P. Sendeckim, advokátem působícím v Lublinu (Polsko). Polská vláda (dále jen „Vláda“) byla zastoupena panem K. Drzewickim z Ministerstva zahraničních věcí.

3. Stěžovatel zejména tvrdil, že jeho právo na přístup k soudu, garantované článkem 6 § 1 Úmluvy, bylo porušeno nepřiměřenou výší soudních poplatků, jež od něho byly vyžadovány za jeho žalobu na náhradu škody, čímž mu bylo zabráněno v tom, aby svou žalobu uplatnil před soudy.

4. Komise prohlásila stížnost za přípustnou dne 20. dubna 1998. Ve své zprávě ze dne 26. října 1999 (bývalý článek 31 Úmluvy) vyjádřila názor, že došlo k porušení článku 6 § 1 Úmluvy (sedmnácti hlasy proti sedmi).

5. Dne 8. prosince 1999 výbor Velkého senátu rozhodl, že případ bude posouzen jednou ze sekcí Soudu. Následně pak byla stížnost postoupena První sekci Soudu (ustanovení 52 § 1 Jednacího řádu Soudu). V rámci této sekce byl vytvořen na základě ustanovení 26 § 1 Jednacího řádu Soudu senát, který případ bude posuzovat (článek 27 § 1 Úmluvy).

6. Stěžovatel i Vláda předložili svá stanoviska ke skutkové podstatě věci (ustanovení 59 § 1 Jednacího řádu Soudu).

7. Ústní jednání se konalo veřejně v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 10. října 2000 (ustanovení 59 § 2 Jednacího řádu Soudu).

Před Soud předstoupili:

(a) za Vládu K. Drzewicki, zástupce Vlády, R. Kowalská, rada, A. Kalinski, A. Daczynski, poradci;

(b) za stěžovatele P. Senddecki, rada.

Soud vyslechl přednesy pana Senddeckého, pana Drzewického, paní Kowalské a pana Kalinského.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

1. Zvláštní okolnosti případu

A. Průběh případu

8. Dne 10. července 1991 Městský úřad v Plocku vydal pro stěžovatele předběžné územní rozhodnutí pro stavbu myčky na auta. Následně pak stěžovatel požádal starostu Plocku o definitivní schválení územního rozhodnutí. Zejména žádal o potvrzení, že zamýšlená stavba bude lokalizována ve zvláštní zóně. Dne 23. listopadu 1992 starosta žádost zamítl. Toto rozhodnutí bylo schváleno Odvolacím kolegiem při samosprávné radě Plocku dne 27. ledna 1993. Úřady konstatovaly, že daná stavba není v souladu s klasifikací užitého pozemku, jak je uvedena v územním plánu.

9. Stěžovatel se odvolal k Nejvyššímu správnímu soudu, kde napadl obě rozhodnutí. Zejména tvrdil, že úřady svévolně a mylně stanovily, že stavba, kterou plánuje, nebyla v souladu s územním plánem. Dále pak uvedl, že úřady se v napadených rozhodnutích dopustily četných faktických a právních omylů.

10. Dne 27. ledna 1994 zrušil Nejvyšší správní soud obě napadená rozhodnutí a vrátil případ orgánu, který rozhodl v první instanci. Pokud jde o jednání příslušných orgánů, soud poznamenal, že „zatímco podle relevantních ustanovení zákoníku o správním řízení jsou veřejné orgány povinny jednat jak v souladu s právem, tak i způsobem posilujícím důvěru občanů v tyto orgány, pak způsob, jakým jednaly v případě stěžovatele, ukázal opak“. Následně pak soud shledal, že jejich jednání znamenalo vážné porušení principu právního státu. Dále pak soud konstatoval, že orgány svévolně zamítly územní povolení požadované stěžovatelem a že při tomto zamítnutí flagrantním způsobem porušily normy územního plánu. Soud dodal, že chybně interpretovaly územní plán, učinily vadná faktická zjištění a že zejména – bez jakéhokoli podkladu – stanovily, že by zamýšlený projekt stěžovatele nebyl v souladu s klasifikací užitého pozemku. Závěrem soud konstatoval, že se orgány neujistily o skutkových okolnostech „pečlivým způsobem“, jak vyžaduje zákoník o správním řízení.

B. Žaloba na náhradu škody

11. Dne 9. května 1994 podal stěžovatel žalobu na Městský úřad v Plocku u Krajského soudu v Plocku. Požadoval náhradu škody ve výši 5 850 000 000 polských zlotých (PZL) na

základě toho, že městské orgány neprojednaly řádně a včas jeho žádost o územní povolení. V žalobě uvedl, že v důsledku jejich nečinnosti a průtahů v řízení o územním rozhodnutí přišel jak o peníze, které zamýšlel investovat do svého podniku, tak i o své budoucí partnery, kteří byli ochotni s ním na tomto podnikání participovat. Dále pak uvedl, že byl připraven o budoucí zisk. S odvoláním na příslušná zákonná ustanovení o způsobení škody stěžovatel uvedl nezákonné jednání odpůrce a současně se odvolal na výše zmíněný rozsudek Nejvyššího správního soudu z 27. ledna 1994, kde bylo stanoveno, že uvedené orgány porušily princip právního státu.

12. Téhož dne požádal stěžovatel Krajský soud v Plocku, aby byl ve sporu osvobozen od soudních poplatků. Relevantní část jeho žádosti zněla následovně:

.... Žalobce prohlašuje, že je v současné době nezaměstnaný a že neprovozuje žádnou ziskovou činnost. Porušení zákona, jehož se dopustila žalovaná strana, způsobilo, že nemohl zahájit svou obchodní činnost. Žalobce nevlastní žádné prostředky, z nichž by mu plynul příjem.

Žalobce přijel do Polska před třemi lety za účelem podnikání; jeho záměry byly zpočátku akceptovány a podporovány žalovanou stranou. V určitém okamžiku, z neznámých důvodů, změnila žalovaná strana svůj názor a v případě žalobce přijala opatření směřující k tomu, že se jeho investice stala nemožnou – a to včetně porušení zákona.

Úsilí žalobce směřující k jeho projektu a zahájení obchodní činnosti se tak stalo bojem s úředníky, kteří porušovali právo. Nakonec byly argumenty žalobce plně uznány Nejvyšším správním soudem, který ve svém rozsudku z 27. ledna 1994 potvrdil, že úřady jednaly protiprávně. Nicméně všechno toto úsilí značně zredukovalo finanční zdroje žalobce.

Žalobce si nezajistil finanční prostředky pro soudní spor, protože plně důvěřoval žalované straně. Nepředvídal možnost, že veřejný orgán bude spíše jednat v rozporu se zákonem než v souladu s ním a že v důsledku toho utrpí ztrátu. Nebyl ani připraven na takovou možnost ...

Utrpěná škoda, jejíž náhradu se snaží žalobce v tomto případě obdržet, je značná. Za daných okolností není žalobce schopen zaplatit soudní poplatky. V případě, že tato jeho žaloba bude zamítnuta, nebude mít žalobce žádnou možnost obdržet odškodnění, ačkoli povinnost nahradit škodu způsobenou porušením zákona je základním právním principem."

13. Dne 4. července 1994 zamítl soud stěžovateli jeho žalobu z formálních důvodů a konstatoval, že je předčasná, protože řízení o schválení územního rozhodnutí nebylo dosud ukončeno. Soud konstatoval, že konečné rozhodnutí v tomto řízení je předběžnou podmínkou sine qua non pro přístup k soudu v kauze stěžovatele.

Pokud jde o jeho žádost o osvobození od soudních poplatků, soud rozhodl, že není třeba uložit takovéto poplatky, protože žaloba byla zamítnuta ab initio a v důsledku toho nebyl případ posuzován co do meritů věci.

14. Dne 27. července 1994 podal stěžovatel prozatímní odvolání proti tomuto rozhodnutí. Tvrdil, že v jeho případě nevyvstala žádná otázka předběžných podmínek pro přístup k civilnímu soudu, protože svou žalobu opřel o obecné principy práva na náhradu škody a nikoli

o relevantní ustanovení správního práva upravující odpovědnost státu za vydání protiprávního rozhodnutí.

15. Dne 1. srpna 1994 nařídil Krajský soud v Plocku stěžovateli, aby zaplatil soudní poplatek ve výši 200 000 000 PZL za podání předběžného odvolání.

16. Dne 9. srpna 1994 předložil stěžovatel další žádost o osvobození od soudních poplatků. Předložil prohlášení o majetku podle článku 113 § 1 zákoníku o správním řízení. Relevantní část tohoto prohlášení zněla následovně:

„Žalobce žádá o osvobození od soudních poplatků z toho důvodu, že nemůže tyto poplatky zaplatit, protože vedou k výraznému snížení jeho životní úrovně.

Žalobce se domáhá náhrady škody, jež mu byla způsobena úředníky Městské správy v Plocku.

Žalobce vlastní následující majetkové položky:

1) byt ve Vídni,

2) auto značky Peugeot 405D,

3) akcie společnosti «Clean Cars JV» v hodnotě 300 000 000 PZL.

Z těchto prostředků pro něho neplyne žádný příjem. Žalobce se pokoušel neúspěšně prodat část aktiv společnosti «Clean Cars JV», aby mohl soudní poplatky uhradit.

V souvislosti s tímto argumentem předkládá žalobce výstřižek z novin s příslušným inzerátem, který uveřejnil v deníku «Gazeta Wyborcza».

Žalobce prohlašuje, že má dvojí občanství, polské a rakouské. Poté, co získal předběžné územní schválení stavby modelové sítě myček aut, přijel do Polska v roce 1991, aby připravil projekt. Tvrdě pracoval a svých příjmů si neužil, ale své úspory investoval při přípravě své společnosti, jež měla být provozována podle franšizové smlouvy, což tehdy byl v Polsku neznámý kontrakt.

Investoval do:

1) vytvoření sídla své společnosti; renovace místností společnosti; návrhu emblému společnosti;

2) hledání zaměstnanců, inzerce a publicity;

3) hledání míst vhodných pro výstavbu, vedení jednání, uzavírání kontraktů;

4) zpracování přípravných studií a na jejich základě ekonomických a tržních analýz následujících oblastí: Plock (1), Chojnice (2), Wloclawek (1), Toruň (3), Bydgoszcz (1), Grudzaďz (1), Šwiecie (1);

5) plánování investic a zpracování projektů na základě bodu 4) pro oblasti situované v Plocku a v Chojnici;

6) provádění opatření uvedených v rozhodnutích o územním povolení.

Všechny žalobcovy úspory a jeho práce trvající několik roků byly vloženy do přípravy investice. Vzhledem k protiprávnímu jednání žalované strany nebyla tato modelová investice realizována a žalobcův obchodní partner ustoupil od zamýšlené výstavby a od podnikání v Polsku. ...

Je evidentní, že žalobce, jelikož zahájil svou práci v Polsku a počal zde investovat, nemohl pracovat v Rakousku a že není jeho vinou, že nyní nemůže zaplatit soudní poplatky. Jediným důvodem, pro který žalobce setrvává v Polsku, je skutečnost, že musí ukončit své podnikání a pokračovat v soudním řízení, což je v určitém smyslu «práce», i když nevýnosná. Žalobce si neodložil stranou peníze pro soudní spor s žalovanou stranou, protože k ní přistupoval

způsobem, jakým by měl jednat polský občan – s plnou důvěrou. Nepředvídal ani nevzal v úvahu možnost, že veřejný orgán spíše poruší právo, než aby jednal v souladu s ním, a že mu tím bude způsobena škoda.

Žalobce utrpěl rovněž další materiální ztráty v Polsku. Nebyly způsobeny jeho zaviněním, avšak ovlivnily jeho současnou finanční situaci:

1) Stěžovatel neobdržel náhradu škody na jeho autu – ztráta 180 000 000 PZL, řízení proti pojišťovně «Westa» započalo v roce 1991, avšak bylo přerušeno a konkursní soudce se zatím jeho žalobou nezabýval;

2) v roce 1990 bylo mylně vyvlastněno jeho satelitní vybavení v Plocku (konečný rozsudek dosud nebyl vykonán v důsledku průtahů v řízení – nemožnost dostat satisfakci) – ztráta včetně úroků 700 000 000 PZL; nyní další žaloba v této souvislosti byla podána u soudu;

...
Za daných okolností nemůže žalobce zaplatit soudní poplatky.

... V případě, že bude jeho žaloba zamítnuta, nebude mít žalobce žádnou možnost uplatnit svá práva stanovená Ústavou a mezinárodními smlouvami o lidských právech.“

17. Dne 12. srpna 1994 osvobodil Krajský soud v Plocku stěžovatele od placení poplatku ve výši 200 000 000 PZL. Osvobození se vztahovalo pouze na předběžné odvolací řízení. Toto rozhodnutí neobsahovalo žádné zdůvodnění.

18. Dne 27. září 1994 zrušil Odvolací soud ve Varšavě rozhodnutí zamítající žalobu z formálních důvodů a případ vrátil. Konstatoval, že, jelikož žaloba stěžovatele spočívala na občanském a nikoli správním právu, neexistují v jeho případě žádné předběžné podmínky pro přístup k civilnímu soudu a že proto neexistují žádné překážky k tomu, aby byla žaloba posouzena co do meritů věci.

19. Dne 17. listopadu 1994 posoudil Krajský soud v Plocku žádost pana Kreuze o osvobození od soudních poplatků za podání žaloby. Akceptoval, že poplatky za podání žaloby ve výši 5 850 000 000 PZL – poplatky, jež by normálně dosáhly výše 308 500 000 – byly skutečně neobyčejně vysoké. S ohledem na tuto úvahu uložil soud stěžovateli zaplatit poplatek ve výši 100 000 000 PZL. Relevantní část odůvodnění tohoto rozhodnutí zněla následovně:

“... Zaplacení soudních poplatků v plné výši by jistě znamenalo podstatné snížení životní úrovně stěžovatele, i když se předpokládá, že žije ze svých úspor, jejichž hodnotu neuvedl.

Kterákoli osoba, která žije ze svých úspor, avšak podniká ve značném rozsahu a investovala značný kapitál do svého podniku, by měla být schopná zaplatit poplatky ve výši 100 000 000 PZL. Žalobce měl vzít v úvahu tu skutečnost, že takovéto obchodní podnikání může též vést ke sporům vedeným před soudy. Měl se tudíž ujistit o tom, že má pro takovýto účel dostatek finančních prostředků. ...“

20. Dne 30. listopadu 1994 se stěžovatel proti tomuto rozhodnutí odvolal k Odvolacímu soudu ve Varšavě. Přitom zejména argumentoval tím, že od soudu první instance nebylo rozumné tvrzení, že obchodní činnost v sobě zahrnuje nezbytnost soudních sporů, zejména s veřejnými orgány. Od takovýchto orgánů by se mělo normálně očekávat, že budou jednat v souladu s principem právního státu. V této souvislosti stěžovatel silně kritizoval názor krajského soudu, že si měl zajistit peníze pro předpokládané soudní spory, i když musel jednat

s městským úřadem. To by, jak uvedl ve svém podání, implikovalo, že s porušováním zákona úředníky se musí počítat jako s normálním jednáním.

Stěžovatel dále tvrdil, že z jeho majetkového prohlášení jasně vyplývá, že není schopen zaplatit soudní poplatky, jež mu byly uloženy. Připomněl fakta uvedená v jeho majetkovém prohlášení, která podle jeho názoru soud přehlédl, zejména pak, že přišel o značnou částku peněz proto, že jeho pojišťovna mu neuhradila škodu na jeho autě (a potom se stala insolventní), a že utrpěl značnou finanční ztrátu ve výši 700 000 000 PZL, protože o své zboží přišel v důsledku podvodného jednání obchodního partnera. Pokud jde o tento bod, stěžovatel připomněl, že příslušné civilní řízení, které inicioval proti tomuto partnerovi, dosud probíhá před Krajským soudem v Plocku a stěžovatel, aby docílil slyšení před tímto soudem, již musel zaplatit značné soudní poplatky.

Stěžovatel dále argumentoval tím, že pokud měl soud první instance nějaké pochybnosti ohledně jeho reálné finanční situace, pak měl přezkoumat pravdivost jeho prohlášení podle článku 116 § 1 zákoníku o civilním řízení. Závěrem poukázal na to, že jeho situace zůstává naprosto nezměnná ve srovnání se stavem ke dni 12. srpna 1994, kdy jej tentýž soud osvobodil od placení poplatků ve výši 200 000 000 PZL za podání předběžného odvolání.

21. Dne 29. prosince 1994 Odvolací soud ve Varšavě odvolání zamítl. Relevantní část tohoto rozhodnutí zněla následovně:

„Žalobce ve skutečnosti neprokázal, jaké jsou jeho současné zdroje příjmu. Vzhledem k tomu, že činil přípravy pro rozsáhlý projekt v Polsku, soudíme, že měl k tomu účelu dostatek prostředků. Žalobce žádá náhradu škody ve výši 5 miliard zlotých (neprohlásil přesně, k čemu se tato suma vztahuje) a tvrdí, že nemohl – s ohledem na pochybení žalované strany (městského úřadu) – zahájit svou obchodní činnost (ačkoli neprokázal, že skutečně investoval). Pokud stěžovatel uvádí, že utrpěl ztrátu ve výši 700 000 000 PZL v souvislosti s pochybeným vyvlastněním jeho satelitního vybavení ..., tato skutečnost i přes ztrátu, kterou utrpěl, ukazuje, jaká byla hodnota transakcí, do nichž byl zapojen ...

V daném případě jsou soudní poplatky značné. Žalobce byl osvobozen od větší části těchto poplatků. Neexistuje však základ, na němž by bylo možné osvobodit žalobce úplně ode všech soudních poplatků. Máme proto za to, že krajský soud právem shledal, že stěžovatel byl schopen zaplatit soudní poplatky ve výši 100 000 000 PZL.“

22. Stěžovatel nezaplatil soudu poplatky ve výši 100 000 000 PZL. V důsledku toho v blíže neurčený den Krajský soud v Plocku nařídil, aby stěžovateli byla jeho žaloba vrácena, což znamenalo, že jeho žaloba pozbyla právních účinků a že na příslušné řízení bylo z právního i praktického hlediska nahlíženo, jako by nebylo nikdy před soudem zahájeno.

II. Relevantní vnitrostátní právo a praxe

23. Podle polského práva je každý žalobce povinen zaplatit soudní poplatek v okamžiku, kdy podá prohlášení o žalobě u soudu. V průběhu řízení je každá strana povinna platit další soudní poplatky v okamžiku, kdy podá jakékoli odvolání nebo ústavní stížnost, pokud není od těchto poplatků osvobozena. Soudní poplatky jsou procentuální (platí-li se poplatek z podání žaloby či odvolání) nebo jsou zlomkem (platí-li se poplatek za podání předběžného odvolání) z hodnoty dané žaloby.

Soudní poplatky příslušející kterékoli straně mohou být finálně uhrazeny stranou, která spor prohrála (které se v zásadě konečným rozsudkem nařídí, aby zaplatila všechny náklady sporu).

24. Existují ovšem kategorie stran sporu, které jsou osvobozeny od soudních poplatků na základě zákonných ustanovení. Některé tyto kategorie jsou uvedeny v článku 11 § 1 zákoníku civilního řízení. Toto ustanovení, ve znění aplikovatelném v relevantní době, osvobodovalo od soudních poplatků stranu podávající paternitní žalobu, stranu požadující výživné, prokurátora, soudního opatrovníka a „jakoukoli jinou stranu osvobozenou od soudních poplatků příslušným soudem“ (to znamená stranu, již bylo poskytnuto osvobození podle článku 113 zákoníku citovaného níže).

25. Ostatní kategorie takto osvobozených stran sporu jsou uvedeny inter alia v částech 8 a 9 zákona ze dne 13. června 1967, o soudních poplatcích v civilních případech. Podle části 8 zákona nejsou povinny platit soudní poplatky státní pokladna, městské a další veřejné orgány nebo instituce za předpokladu, že daná žaloba se netýká jejich obchodní činnosti. Část 9 zmocňuje ministra spravedlnosti osvobodit od soudních poplatků nevládní organizace.

26. V případě úspěchu ve sporu zahájeném osobou osvobozenou od soudních poplatků jsou poplatky, které by byly normálně vybrány od této osoby za podání žaloby a uplatnění jejího nároku, přiznány státní pokladně proti jejímu odpůrci.

27. Zákon ze dne 13. června 1967, o soudních poplatcích v civilních případech, se změnami, stanovil obecné principy, pokud jde o vybírání poplatků soudy.

Část 5 § 1 zákona, ve znění aplikovatelném v relevantní době, stanovila:

„Není-li zákonem stanoveno jinak, pak strana, která podala u soudu žalobu, jež podléhá soudním poplatkům, tyto poplatky zaplatí.“

28. Část 16 zákona, ve znění aplikovatelném v rozhodné době, ve vztahu k danému případu stanovila:

„1. Soud nepřijme žádnou žalobu, jestliže soudní poplatek, jenž je třeba zaplatit za podání dané žaloby, není zaplacen. V takovém případě nařídí předseda soudu straně, již se to týká, aby poplatek zaplatila ve lhůtě nepřekračující sedm dní pod pohrůžkou, že jinak bude žaloba vrácena. Jestliže strana ve stanovené lhůtě nevyhoví, žaloba se této straně vrátí.

...

3. Jakékoli odvolání, kasační stížnost, předběžné odvolání nebo námítky proti kontumačnímu rozsudku ... budou zamítnuty, jestliže splatný soudní poplatek nebude zaplacen ve (výše) stanovené lhůtě.“

29. Část 18 stanovila: „Žaloba, která byla straně vrácena v důsledku skutečnosti, že nebyl zaplacen soudní poplatek, nemá žádné právní účinky.“

	<i>Bližší informace na adrese</i> www.orac.cz	

30. Odstavec 1 nařízení ministra spravedlnosti ze 17. května 1993, o stanovení soudních poplatků v civilních případech, se změnami, ve znění aplikovatelném v rozhodné době, ve vztahu k danému případu stanovil:

„(4) Přesahuje-li hodnota žaloby částku 1 000 000 000 PZL, činí soudní poplatek za první 1 000 000 000 PZL, 66 000 000 PZL a 5 % za zbyvajících částí hodnoty této žaloby. V žádném případě nepřekročí splatný soudní poplatek částku 1 000 000 000 PZL.“

31. Osвобоzení od placení soudních poplatků bylo a dosud je předmětem volné úvahy soudu příslušného k projednávání případu. Článek 113 § 1 zákoníku o civilním řízení, ve znění aplikovatelném v rozhodné době, stanovil:

„Jednotlivec může požádat soud, který je příslušný k projednání případu, aby jej osvobodil od soudních poplatků, jestliže předloží prohlášení v tom smyslu, že požadované poplatky znamenají podstatné snížení životní úrovně jeho samotného a jeho rodiny. Takovéto prohlášení musí obsahovat podrobnosti o jeho rodině, prostředcích a příjmu. Stanovit, zda prohlášení splňuje podmínky pro poskytnutí požadovaného osvobození, přísluší soudu v rámci jeho volné úvahy.“

Článek 116 § 1 zákoníku o civilním řízení stanoví:

„V případě pochybnosti ... o skutečné finanční situaci strany požadující osvobození od soudních poplatků může soud nařídít ověření jejího prohlášení.“

Článek 120 § 1 zákoníku, ve znění aplikovatelném v rozhodné době, ve vztahu k danému případu stanovil:

„Soud zruší osvobození od soudních poplatků nebo od poskytnutí právní pomoci, jestliže pro ně neexistuje nebo přestalo existovat odůvodnění. V každé instanci dotčená strana zaplatí všechny v daném případě splatné soudní a/nebo právní poplatky ...“

32. Poplatky vybrané soudy netvoří ani nejsou zárukou za náklady, ani s ní nejsou ekvivalentní. Soudní poplatky převádějí finanční oddělení soudů do státní pokladny a pokládají se za součást jejich příjmů.

33. Dne 11. ledna 1995 vynesl Nejvyšší soud rozhodnutí, v němž se poprvé odvolal na „právo na soud“ zaručené podle článku 6 § 1 Úmluvy v souvislosti s požadavkem zaplatit soudní poplatky za podání žaloby či odvolání (rozhodnutí č. ARN 75/95, publikované v OSN Tb. U. 1995, Nr 9).

Toto rozhodnutí se týkalo mimořádného odvolání podaného prvním předsedou Nejvyššího soudu u Nejvyššího soudu. Odvolání směřovalo proti rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, jímž se zamítalo osvobodit žalobce ve správním řízení od placení soudních poplatků. Nejvyšší soud kontaktoval toto:

„1. Ode dne, kdy se Polsko stalo členem Rady Evropy, může a měla by být při výkladu polského práva vzata v úvahu judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu.

2. Je-li předmětem případu žádost strany o podstatnou finanční pomoc ze strany veřejných orgánů, je třeba věnovat zvláštní pozornost posouzení současně žádosti této strany o osvobození od soudních poplatků. Každé rozhodnutí, jímž se taková žádost zamítá, by mělo obsahovat relevantní a zejména kogentní důvody, aby se nestalo skutečným popřením práva na soud, které je garantováno článkem 6 Evropské úmluvy o lidských právech ...“

Ačkoli se relevantní rozhodnutí týkalo soudních poplatků za podání odvolání u Nejvyššího správního soudu osobou, která požadovala finanční pomoc od veřejných orgánů, bylo aplikováno mutatis mutandis i na civilní případy.

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 6 § 1 Úmluvy

34. Žadatel si stěžoval, že nepožíval práva přístupu k soudu, protože musel upustit od své žaloby k civilnímu soudu pro svou neschopnost zaplatit mimořádně vysoké soudní poplatky požadované polským právem za podání žaloby. Uvedl, že byl porušen článek 6 § 1 Úmluvy, který ve své relevantní části stanoví:

„Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla ... projednána ... soudem, ... který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích ...“

A. Aplikovatelnost článku 6 § 1

35. Strany souhlasily, že se článek 6 Úmluvy vztahuje na dané řízení. Soud v rámci konstatování, že tato řízení ohledně stěžovatelovy žaloby na náhradu škody se tudíž týkají „rozhodování o občanských právech nebo závazcích“ ve smyslu tohoto článku, neshledává žádný důvod, pro který by tomu mělo být opačně.

B. Soulad s článkem 6 § 1

1. Stěžovatel

36. Stěžovatel začal připomenutím ustálené judikatury Soudu k dané otázce a zdůraznil, že právo na přístup k soudu, ačkoli není absolutní, musí být efektivní a že státní orgány nesmějí toto právo omezovat či redukovat způsobem porušujícím jeho samotnou podstatu.

Obzvláště pak stěžovatel konstatoval, že stát by neměl omezovat toto základní lidské právo vytvářením finančních bariér. Tvrdil, že jsou-li, tak jako v Polsku, soudní poplatky značným zdrojem státního rozpočtu, pak se v důsledku toho základní funkce justice transformuje na fiskální instrument a justice se nevyhnutelně stane mechanismem přístupným pouze osobám, které si to mohou dovolit. To rovněž zúží roli, kterou hraje právo na „spravedlivý proces“ v demokratické společnosti.

37. Stěžovatel připustil, že mohou existovat výjimečné případy, kdy je třeba přijmout zvláštní opatření nebo kdy v odvolacím řízení nebude požadavek „cautio judicatum solvi“ kolidovat s právem jednotlivce na soud způsobem odporujícím článku 6 Úmluvy.

Nicméně, podle jeho názoru, je tomu naopak, pokud omezení kladená na přístup jednotlivce k soudu ve skutečnosti tvoří, tak jako v jeho případě, skutečnou finanční bariéru, jež mu brání zahájit řízení před soudem první instance.

38. Ohledně zvláštních okolností současného případu stěžovatel dále uvedl, že příslušné soudy při zamítnutí jeho výjimečného osvobození si musely být vědomy důsledků svých rozhodnutí, zejména toho, že stanovení soudního poplatku ve výši 100 000 000 PZL, částky rovnající se v této době průměrné roční mzdě v Polsku, jej připraví o jeho právo předložit svou civilní žalobu soudu.

39. Podle stěžovatelova podání jednaly polské soudy svévolně a ve svých rozhodnutích vycházely ze spekulativního hodnocení jeho finanční situace. Stěžovatel konstatoval, že tyto soudy neměly důvod nevěřit pravdivým skutečnostem, které uvedl ve svém prohlášení o majetku. Přesto však zamítly jeho argumenty, aniž by získaly jakýkoliv důkaz o opaku, přičemž podle článku 116 § 1 zákoníku o civilním řízení byly v případě pochybností o přesnosti jeho prohlášení povinny přezkoumat relevantní skutečnosti.

40. Stěžovatel dodal, že soudy nesprávně přečetly jeho argumenty a v důsledku toho dospěly k chybným skutkovým zjištěním. Tak například on nikdy netvrdil, že žil ze svých úspor, nýbrž že vložil všechny své úspory do přípravy zamýšleného projektu. Navzdory tomu Krajský soud v Plocku ve svém rozhodnutí ze dne 17. listopadu 1994 konstatoval v jeho neprospěch, že – údajně – nespécifikoval hodnotu úspor, z nichž žil, jako by bylo možné očekávat specifikaci částek, které nevlastnil.

41. Dále stěžovatel uvedl, že Krajský soud v Plocku při posuzování téhož prohlášení o majetku dospěl ke kontradiktorním rozhodnutím. Dne 12. srpna 1994 jej tento soud zcela bezvýhradně osvobodil od zaplacení částky 200 000 000 PZL v předběžném odvolacím řízení. Dne 17. listopadu 1994 mu přikázal zaplatit 100 000 000 PZL za meritní projednání jeho žaloby. V materiálu, který měl k dispozici, neměl soud žádný podklad k tomu, aby konstatoval, že se jeho finanční situace nějak změnila mezi těmito dvěma daty. Nebyl zde ani žádný podstatný rozdíl, pokud jde o soudní poplatky mezi předběžným řízením a řízením o meritu věci.

42. Konečně pak stěžovatel poznamenal, že budoucí žalovaná strana – městská správa – nebyla povinna platit žádné soudní poplatky ani jako žalobce, ani jako žalovaný. Za dané situace stěžovatel nepochopil, jak zamítnutí jeho osvobození od placení soudních poplatků mohlo posloužit zájmům na řádném chodu justice. Rovněž nepochopil, jak takovéto zamítnutí mohlo být považováno za přiměřené okolnostem, neboť tak byl definitivně připraven o své právo na to, aby jeho případ byl projednán soudem.

43. Závěrem stěžovatel požádal Soud, aby konstatoval porušení článku 6 § 1 Úmluvy s odůvodněním, že tím, že mu byl uložen mimořádně vysoký soudní poplatek, bylo porušeno ve své samotné podstatě jeho „právo na soud“ garantované tímto ustanovením.

2. Vláda

44. Vláda nesouhlasila. Konstatovala, že soudní poplatky vybírané polskými soudy za projednávání civilních žalob jsou formou legitimní restrikce individuálního přístupu k soudu a že tuto formu regulace přístupu k soudu nelze samu o sobě pokládat za odporující článek 6.

45. S odvoláním na zvláštní okolnosti případu Vláda za prvé zdůraznila, že vnitrostátní soudy osvobodily stěžovatele od větší části poplatku za podání žaloby, avšak odmítly mu poskytnout další osvobození, jelikož nespĺnil podmínky pro takovéto osvobození, jež vyžaduje článek 113 § 1 zákoníku o civilním řízení. Stěžovatel tedy neprojevil náležitou vytrvalost normálně požadovanou a očekávanou od žalobce v civilním řízení.

46. Vláda za druhé tvrdila, že – na rozdíl od tvrzení stěžovatele – nebyly soudy povinny prověřovat jeho prohlášení o majetku, i když měly pochybnosti o jeho přesnosti. Podle článku 113 zákoníku o civilním řízení mohou soudy volně uvážit, zda je poskytnutí osvobození od placení soudních poplatků oprávněné. Kromě toho soudy nejsou povinny prověřovat prohlášení podle článku 116 zákoníku. Toto ustanovení pouze stanoví, že se mohou rozhodnout, zda tak učiní, a nikoli, že tak musí nebo mají učinit. Proto nebylo úkolem příslušných soudů shromáždit důkazy a vést vyšetřování za účelem objasnění a ověření stěžovatelova majetkového prohlášení. Naopak, stěžovateli příslušelo dokázat skutečnosti relevantní pro jeho žádost.

47. Vláda dále uvedla, že jak krajský soud, tak i odvolací soud uvedly detailní a kogentní důvody pro svá rozhodnutí. Do těchto rozhodnutí byly promítnuty názory opírající se o dobře zavedenou judikaturu Nejvyššího soudu, podle níž angažovanost v podnikání může v sobě zahrnovat nezbytnost sporů a v důsledku toho potřebu zajistit si předem dostatečné prostředky na úhradu soudních poplatků.

48. Vláda konstatovala, že příslušné soudy při posuzování rozhodujících skutečností případu vykonávaly svou hodnotící pravomoc řádným způsobem. Svě nálezy opřely o takové faktory, jako o skutečnost, že stěžovatel vedl v rozhodné době další civilní řízení (kde požadoval značnou náhradu škody) a že připravoval významný projekt. Tyto skutečnosti ukazovaly na širokou povahu jeho finančních transakcí, a tudíž na jeho schopnost zaplatit odpovídající soudní poplatky. Podle tvrzení Vlády vzaly soudy v úvahu také tu skutečnost, že stěžovatel žádal o značně vysokou náhradu škody a že byl ve skutečnosti osvobozen od placení větší částí soudních poplatků, k nimž byl povinen z titulu podání žaloby.

49. Podle názoru Vlády bylo v zájmu spravedlnosti, aby strana civilního řízení zaplatila soudní poplatky, pokud nesplňovala podmínky stanovené zákonem pro osvobození od takového poplatků. Tak tomu bylo zejména ve stěžovatelově případě, kde daná částka, byť se v té době rovnala průměrné roční mzdě v Polsku, prostě odpovídala vysoké hodnotě náhrady škody, kterou stěžovatel požadoval.

50. Vláda dále připomněla stěžovatelův argument, že i když se jeho finanční situace změnila, soudy přesto při posuzování stejného majetkového prohlášení dospěly ke kontrádnímu rozhodnutí o otázce, zda má či nemá být osvobozen od placení soudních poplatků. K tomuto bodu Vláda poznamenala, že zde byl základní rozdíl mezi předběžným odvolacím řízením a řízením o meritu žaloby. Tím se podle jejího názoru dá vysvětlit, proč polské soudy dospěly k rozdílným rozhodnutím.

51. Závěrem Vláda namítla, že tyto poplatky byly uloženy stěžovateli v souladu se zákonem a že sledovaly legitimní účel. Poplatky nebyly nepřiměřené jeho majetku, ani nebyly uloženy svévolně. V souladu s tím Vláda požádala Soud, aby konstatoval, že v případě stěžovatele nedošlo k porušení článku 6 § 1 Úmluvy.

3. Hodnocení Soudů

(a) Principy odvozené z judikatury Soudů

52. Soud připomíná, tak jak již konstatoval při mnoha příležitostech, že článek 6 § 1 zabezpečuje každému právo na to, aby každou žalobu týkající se jeho občanských práv a závazků předložil soudu nebo tribunálu. Tímto způsobem zakotvuje toto ustanovení „právo na soud“, kde právo na přístup, to jest právo zahájit řízení před soudem v civilních věcech, je pouze jedním jeho aspektem; jedná se však o takový aspekt, který ve skutečnosti umožňuje požívat dalších záruk zakotvených v prvním paragrafu článku 6. Takové znaky, jakými jsou spravedlnost, veřejnost a rychlost soudního řízení, nemají ve skutečnosti vůbec žádný význam, není-li takovéto řízení nejdříve iniciováno. A v civilních záležitostech je jen stěží možné si představit vládu práva (právní stát), aniž by existovala možnost přístupu k soudům (viz, mimo jiné, rozsudek ve věci *Golder v. Spojené království* ze dne 21. ledna 1975, Serie A, č. 18, str. 18, § 34 in fine a §§ 35–36 a *Z. a další v. Spojené království (GC)*, č. 29392/95, ECHR 2001–..., §§ 91–93).

53. „Právo na soud“ není absolutní. Může podléhat omezením povoleným implikací, protože právo na přístup si svou samotnou podstatou vynucuje regulaci státem. Tím, že článek 6 § 1 zaručuje stranám sporu efektivní právo na přístup k soudům za účelem rozhodnutí o jejich „občanských právech a závazcích“, ponechává toto ustanovení státu volný výběr prostředků k dosažení tohoto účelu, avšak zatímco smluvní státy se v tomto ohledu těší určitému rozsahu hodnocení, definitivní rozhodnutí o dodržení požadavků Úmluvy přísluší Soudu (viz výše citované rozsudky ve věci *Golder v. Spojené království a Z. a další v. Spojené království*, *ibid.*, a *mutatis mutandis* rozsudek ve věci *Airey v. Irsko* ze dne 9. října 1979, Serie A, č. 32, str. 14–15, § 26).

54. Soud již rozhodl v několika případech, že zejména tam, kde se daná omezení vztahovala k podmínkám přípustnosti odvolání nebo kde zájmy spravedlnosti vyžadovaly, aby stěžovatel v souvislosti se svým odvoláním složil záruku za náklady, jež ponese druhá strana řízení, může být přístup jednotlivce k „soudu“ nebo k „tribunálu“ podroben různým omezením, včetně finančních (viz např. rozsudek ve věci *Brualla Gómez de la Torre v. Španělsko* ze dne 19. prosince 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997–VIII, str. 2955, § 33 a rozsudek ve věci *Tolstoy – Miloslavsky v. Spojené království* ze dne 13. července 1995, Serie A, č. 316–B, str. 80–81, §§ 61 a násl.). Soud rovněž připustil, že mohou existovat případy, kde budoucí strana sporu musí nejdříve získat povolení před tím, než jí je dovoleno podat svou žalobu (viz rozsudek ve věci *Ashingdane v. Spojené království* ze dne 28. května 1985, Serie A, č. 93, str. 25, § 59). Nicméně ve všech těchto případech se Soud ujistil, že aplikovaná omezení neomezují nebo nezužují přístup poskytnutý stěžovateli takovým způsobem nebo v takové míře, že by byla narušena samotná podstata tohoto práva.

55. V této souvislosti Soud zdůrazňuje, že omezení přístupu k soudu nebo tribunálu nebude slučitelné s článkem 6 § 1, nebude-li sledovat legitimní účel a nebude-li zde existovat přiměřený vztah proporcionality mezi použitými prostředky a legitimním účelem, jehož má být dosaženo (viz, například, rozsudek ve věci *the Tinnelly and Sons Ltd. a další a McElduff a další v. Spojené království* ze dne 10. července 1998, Reports 1998–IV, str. 1660, § 72).

56. Soud dále připomíná, že při posuzování slučitelnosti s výše uvedenými standardy není jeho úkolem nahrazovat příslušné vnitrostátní orgány při určení nevhodnějších prostředků regulace přístupu ke spravedlnosti, ani hodnotit skutečnosti, které tyto soudy vedly k přijetí toho či onoho rozhodnutí. Úkolem Soudu je zkontrolovat z hlediska Úmluvy rozhodnutí, která přijaly tyto orgány při výkonu své hodnotící pravomoci, a ujistit se o tom, jestli důsledky těchto rozhodnutí byly slučitelné s Úmluvou (viz, *mutatis mutandis*, rozsudky ve věci *the Tolstoy – Miloslavsky v. Spojené království a the Brualla Gómez de la Torre v. Španělsko* /v § 32 in fine/ citované výše, *ibid.*).

57. V této souvislosti by Soud rovněž chtěl připomenout, že jeho kontrola spočívá na zásadě, že účelem Úmluvy není garantovat práva, jež jsou teoretická nebo iluzorní, ale práva, jež jsou praktická a efektivní. To platí obzvláště pro právo přístupu k soudu se zřetelem na prominentní místo, které v demokratické společnosti náleží právu na spravedlivý proces (viz výše citovaný rozsudek ve věci *Airey v. Irsko*, *ibid.* § 24 a rozsudek ve věci *Ait–Mouhoub v. Francie* ze dne 28. října 1998, *Reports 1998–VIII*, str. 3227, § 52).

(b) Aplikace výše uvedených principů na daný případ

(i) Zda povinnost zaplatit soudní poplatky v civilním řízení uložená polským právem znamenala sama o sobě porušení článku 6 § 1 Úmluvy

58. V daném případě stěžovatel nejdříve napadl obecné pravidlo, podle něhož přístup k polským civilním soudům závisí na zaplacení soudního poplatku ve výši určitého procenta nebo zlomku hodnoty uvedené v podané žalobě (viz odstavec 23 a 36–37 výše). Vláda namítla, že vybírání soudních poplatků za řízení o civilních žalobách nelze pokládat samo o sobě za odporující článku 6 § 1 (viz výše odstavec 44).

59. S přihlédnutím k výše uvedené deklaraci principů zakotvených ve své judikatuře, Soud znovu připomíná, že nikdy nevyklučoval možnost, že zájmy řádného chodu justice mohou opravňovat k uvalení finančního omezení na přístup jednotlivce k soudu (viz odstavec 54 výše a zejména pak výše citovaný rozsudek ve věci *Tolstoy – Miloslavsky v. Spojené království*, *ibid.* § 61 a násl.). Dále Soud má za to, že podle článku 6 § 1 splnění závazku zabezpečit efektivní právo přístupu k soudu neznamena pouze absenci zasahování, avšak může vyžadovat různé formy pozitivního jednání na straně státu, ani neznamena nespecifikované právo získat bezplatnou právní pomoc od státu v civilním sporu, aniž by právo na bezplatné řízení v civilních věcech mohlo být odvozeno od tohoto ustanovení (viz, *mutatis mutandis*, výše citovaný rozsudek ve věci *the Airey v. Irsko*, *ibid.* §§ 25–26).

60. V souladu s tím Soud konstatuje, že požadavek zaplatit poplatky civilním soudům v souvislosti se žalobami, v nichž se požaduje rozhodnutí, nelze pokládat za omezení práva přístupu k soudu, které je neslučitelné per se s článkem 6 § 1 Úmluvy. Soud však připomíná, že výše poplatků stanovených ve světle zvláštních okolností daného případu, včetně stěžovatelovy schopnosti je zaplatit, a stadia řízení, v němž toto omezení bylo uloženo, jsou podstatnými faktory pro rozhodnutí, zda osoba požívající právo na přístup byla „... vyslechnuta soudem“ (viz výše citované rozsudky ve věci *Tolstoy – Miloslavsky v. Spojené království a ve věci Ait–Mouhoub v. Francie*, *ibid.* § 63 a násl. a § 57).

(ii) Zda poplatek vyžadovaný od stěžovatele za podání jeho žaloby omezoval jeho „právo na soud“ způsobem odporujícím článku 6 § 1

61. Maje tyto faktory na vědomí, musí Soud dále rozhodnout, zda za specifických okolností daného případu znamenal aktuálně uložený poplatek takové omezení, které narušilo samotnou podstatu stěžovatelova práva na přístup k soudu. Stěžovatel uváděl, že požadavek, aby zaplatil 100 000 000 PZL za podání své žaloby, se stal totální překážkou jeho přístupu k soudu (viz výše odstavce 38–43). Vláda oproti tomu tvrdila, že tato částka byla naprosto oprávněná z hlediska zájmů spravedlnosti a spočívala na objektivním vyhodnocení jeho finanční situace (viz výše odstavce 45–51).

62. V této souvislosti Soud úvodem poznamenává, že i když částka požadovaná od stěžovatele byla nakonec podstatně snížena ve srovnání s původně uloženou částkou, přesto se rovnala průměrnému ročnímu výdělku v Polsku v dané době (viz výše odstavce 38–49). Její výše, nahlížena z pohledu obyčejné strany sporu, byla nepochybně značná. Stěžovatel byl však podnikatelem a příslušné soudy vycházely při stanovení soudního poplatku do značné míry z předpokladu, že podnikání samo o sobě může implikovat nezbytnost soudních sporů. Na tomto základě dospěly k závěru, že stěžovatel měl vzít v úvahu nezbytnost zabezpečit si předem dostatečné prostředky pro soudní poplatky. K tomuto předpokladu ještě soudy připojily hypotézu, že stěžovatel – který ve svém majetkovém prohlášení fakticky prohlásil, že nemá žádné příjmy a že své úspory vložil do zamýšlené investice a zmínil se též o dalších materiálních ztrátách ve svém podnikání – žije ze svých úspor a že rozsah jeho investování (bez ohledu na utrpěné ztráty) prokázal jeho schopnost zaplatit soudní poplatek (viz výše odstavce 19–21).

63. Soud neshledává tyto důvody přesvědčivými, zejména mají-li vyvážit důležitost zabezpečení „efektivního“ přístupu k soudu jednotlivci. Soud především poznamenává, že žaloba, kterou stěžovatel zamýšlel podat, se vztahovala pouze vzdáleně, pokud vůbec, k jeho podnikání jako takovému. Soudy nepřísluší hodnotit podstatu této žaloby, i když musí konstatovat, že stěžovatelova žaloba vycházela z porušení principu právního státu (vlády práva) žalovaným veřejným orgánem (porušení již bylo konstatováno v rozsudku Nejvyššího správního soudu) a týkala se škod způsobených údajně tímto porušením (viz výše odst. 10–11). Za druhé Soud konstatuje, že nálezy, které příslušné soudy učinily ohledně stěžovatelovy finanční situace, zřejmě vycházely spíše z jeho hypotetických výdělečných možností než ze skutečností, které uvedl.

64. Je pravdou, že přijímání a vyhodnocování důkazů přísluší primárně vnitrostátním soudům a že úkolem Soudu je ujistit se o tom, zda tyto soudy při výkonu své hodnotící pravomoci v této oblasti jednaly v souladu s článkem 6 § 1 (viz § 56 výše). Avšak v daném případě Soud konstatuje, že justiční orgány odmítly akceptovat stěžovatelův argument, že není způsobilý zaplatit soudní poplatky, aniž by získaly či zvážily jakýkoliv důkaz odporující skutečností, které uvedl ve svém majetkovém přiznání. Navíc soudy vykonstruovaly určité předpoklady ohledně finanční situace stěžovatele, které nebyly plně podepřeny materiálem, který měly k dispozici (viz výše odstavce 19–21 a 40).

65. Soud rovněž poznamenává, že podle polského práva může být osvobození od placení kdykoli revokováno soudy, pokud jeho důvod přestal existovat. Umožnění stěžovateli, aby postupoval v řízení o své žalobě v úvodním stadiu řízení, by tudíž nebylo znemožnilo polským soudům vybrat soudní poplatky v kterémkoli pozdějším stadiu, jestliže by se někdy později jeho finanční situace zlepšila (viz výše odstavec 31 in fine).

66. Po posouzení skutkových okolností případu v jejich souhrnu a s přihlédnutím k privilegiovanému postavení, jež zaujímá právo na soud v demokratické společnosti, Soud konstatuje, že justiční orgány nezajistily řádnou rovnováhu mezi zájmem státu na vybírání soudních poplatků za projednávání žalob na straně jedné a mezi zájmem stěžovatele na uplatnění své žaloby před soudy na straně druhé.

Poplatek vyžadovaný od stěžovatele za projednání jeho žaloby byl přemrštěný. Měl za následek, že stěžovatel upustil od své žaloby a nikdy nebyl ohledně své kauzy vyslechnut soudem. To podle názoru Soudu narušilo samou podstatu jeho práva na přístup k soudu.

67. Z výše uvedených důvodů Soud dospívá k závěru, že uložení soudních poplatků stěžovateli bylo disproporcionálním omezením jeho práva na přístup k soudu. Soud tudíž shledává, že zde došlo k porušení článku 6 § 1 Úmluvy.

II. Aplikace článku 41 Úmluvy

68. Článek 41 Úmluvy stanoví:

„Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přiznává Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

A. Škoda

69. Z titulu peněžní škody požadoval stěžovatel částku 50 000 polských zlotých (PZL), která tvořila určitou část nákladů, které vynaložil v souvislosti se založením společnosti v Polsku, a dále kompenzací ušlého zisku z příjmů, které by byl mohl získat v Rakousku, kdyby se nebyl angažoval na přípravě svého projektu v Polsku. Stěžovatel dále požádal Soud, aby mu přiznal částku 100 000 PZL jako náhradu duševního utrpení a úzkosti způsobené porušením Úmluvy.

70. Vláda namítla, že uvedené částky jsou mimořádně nadsazené. K tomu dodala, že stěžovatel neprokázal, že jeho pobyt v Polsku byl nezbytný, a poukázala na to, že investice do založení společnosti v Polsku měly být spíše zdrojem jeho příjmů nežli údajné škody. Pokud jde o morální škodu, vláda namítla, že stěžovatel neprokázal příčinnou souvislost mezi uvedenou škodou a údajným porušením článku 6 § 1 Úmluvy. Závěrem Vláda požádala Soud, aby konstatoval, že nález porušení Úmluvy je sám o sobě dostatečným a spravedlivým zadostiučiněním.

71. Na základě materiálů, které měl k dispozici, učinil Soud závěr, že stěžovatel neprokázal, že tvrzená finanční újma byla skutečně zapříčiněna tím, že byl zbaven přístupu k soudu. Proto přiznání náhrady škody z tohoto titulu nelze pokládat za oprávněné.

72. Na druhé straně Soud uznává, že stěžovatel utrpěl určitou morální škodu, která není dostatečně kompenzována nálezem o porušení Úmluvy. Poté, co učinil vyhodnocení na základě spravedlnosti, Soud přiznává stěžovateli z tohoto titulu částku 30 000 PZL.

B. Náklady a výdaje

73. Stěžovatel, který obdržel právní pomoc od Rady Evropy v souvislosti s předložením svého případu, žádal úhradu částky 9000 PZL za náklady a výdaje, jež vynaložil v řízení před Soudem, která bude přičtena k částce 976,55 Euro, jež byla zaplacena v rámci právní pomoci Soudem.

74. Vláda požádala Soud, aby přiznal úhradu, pokud vůbec nějakou přizná, pouze pokud požadované náklady a výdaje byly skutečné a nutně vynaloženy a pokud byly přiměřené, co do výše.

75. Soud posoudil tento požadavek ve světle principů zakotvených v judikatuře (viz *Nikolova v. Bulharsko** (GC), č. 31195/96, § 79, ECHR 1999–II, *Baranowski v. Polsko*, č. 28358/95, § 85, ECHR 2000–III a *Kudla v. Polsko* (GC), č. 30210/96, § 168, ECHR 2000–XII).

Při aplikaci uvedených kritérií na daný případ Soud shledává přiměřeným přiznat stěžovateli částku 12 442 PZL na úhradu jeho nákladů a výdajů spolu s daní z přidané hodnoty, která může být splatná, sníženou o 976,55 Euro obdržených formou právní pomoci od Rady Evropy.

C. Úroky z prodlení

76. Podle informací, které má Soud k dispozici, činí zákonná úroková sazba aplikovatelná v Polsku v den přijetí tohoto rozsudku 30 % ročně.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. Konstatuje, že byl porušen článek 6 § 1 Úmluvy;

2. Konstatuje,

(a) že žalovaný stát je povinen zaplatit stěžovateli ve lhůtě tři měsíců tyto částky:

(i) 30 000 (třicet tisíc) polských zlotých jako náhradu morální škody;

(ii) 12 442 (dvanáct tisíc čtyři sta čtyřicet dva) polských zlotých jako úhradu nákladů a výdajů, spolu s daní z přidané hodnoty, jež může být splatná, minus 976,55 Euro převedených na polské zloté kursem aplikovatelným v den vydání tohoto rozsudku;

(b) že jednoduché úroky o roční úrokové sazbě 30 % budou splatné po uplynutí výše stanovené tříměsíční lhůty až do vyrovnání;

* Viz výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve *Strasbourg* – přílohový list XIX/99, *Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 31195/96*, str. 24.

3. Zamítá zbytek stěžovatelovy žádosti o spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v anglickém jazyce a oznámeno písemně dne 19. června 2001 v souladu s ustanovením 77 §§ 2 a 3 Jednacího řádu Soudu.

Lawrence EARLY
zástupce tajemníka

Wilhelmina THOMASSENOVÁ
předsedkyně